

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

**RAPORT
ROCZNY
2017**

RAPORT ROCZNY 2017

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
Wprowadzenie	5
Władze Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej	7
Pamiętamy	8
Rozdział I / Integracja środowiska samorządowego i rzecznictwo	9
Rozdział II / Doradzamy samorządom jak efektywnie zarządzać gminą. Badamy i wspieramy rozwój samorządności	25
Rozdział III / Szkolenia i rozwój kadr samorządowych	29
Rozdział IV / Rozwiązywanie problemów lokalnych	35
Rozdział V / Współpraca międzynarodowa oraz rozwój demokracji lokalnej i społeczeństwa obywatelskiego za granicą	45
Informacje finansowe	59
Dofinansowanie w roku 2017	64
Adresy Ośrodków FRDL	65

Szanowni Państwo,

Mam ogromną przyjemność przekazać w ręce Państwa kolejny raport z działalności naszej Fundacji. Towarzyszy ona polskiemu samorządowi terytorialnemu od początku jego istnienia, a właściwie od chwili, kiedy idea odbudowania samorządności zaczęła się po wyborach czerwcowych '89 materializować. Uważaliśmy, że odradzając się wówczas demokrację należy budować na solidnych fundamentach demokracji lokalnej – tej na wyciągnięcie ręki, gdzie życie publiczne można najlepiej obserwować i na które można bezpośrednio i znacząco wpływać.

Założyciele Fundacji z Profesorem Jerzy Regulskim na czele uczestniczyli osobiście w tworzeniu podstaw konstytucyjnych samorządu, w takim samym charakterze przygotowali też najważniejsze akty prawne tworzące ramy funkcjonowania Polski lokalnej. Byli także bezpośrednio zaangażowani w rozwój samorządu w kolejnych latach, aż do osiągnięcia w 1999 r. pełnej ustrojowej decentralizacji państwa. Wprowadzenie samorządowych powiatów i województw dało wiele nowych impulsów dla nadrobienia cywilizacyjnych zaległości, a przede wszystkim otworzyło nasz Kraj na integrację w ramach Unii Europejskiej. Samorządy stały się głównymi operatorami środków unijnych, które popłynęły od 2004 r. szeroką strugą. Środki te zostały bardzo dobrze spożytkowane, a polskie samorządy nie tylko umocniły dzięki tym osiągnięciom swoją pozycję, ale stały się także wzorem do naśladowania w państwach naszego regionu.

Fundacja, uczestnicząc w tych procesach od samego początku, stała się tym samym miejscem zgromadzenia unikalnych doświadczeń w tworzeniu i rozwijaniu samorządu terytorialnego. Dysponujemy dziś więc instytucjonalną pamięcią obejmującą wszystkie wzloty, ale także i potknięcia polskiej decentralizacji. Czujemy się w związku z tym niejako kustoszami dorobku samorządu szczególnie zobowiązanymi do jego strzeżenia. Chcemy nadal „zarażać” ideą samorządności, która jest podstawą współczesnej państwowości, wspierając naszą wiedzę i doświadczeniem wszystkich, a także wskazywać optymalne kierunki dalszego rozwoju.

Ma to szczególne znaczenie w najbliższym czasie, jako że rok 2018 to czas kolejnych wyborów do organów samorządu, czyli podejmowania lokalnych i regionalnych decyzji dotyczących najważniejszych spraw naszego bezpośredniego otoczenia publicznego. Fundacja będzie zachęcać w tym okresie do obywatelskiej mobilizacji wokół najważniejszych kwestii samorządności, do obywatelskiej aktywności – od jej poziomu bowiem zależy w przeważającej mierze cywilizacyjna kondycja naszych gmin, powiatów i regionów.

Jerzy Stępień

Przewodniczący Rady Fundatorów

WPROWADZENIE

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej powstała we wrześniu 1989 roku dla wspierania odbudowy samorządu terytorialnego jako podstawowej formy demokracji. Fundacja jest organizacją sieciową, w której skład wchodzi obecnie **13 Regionalnych Ośrodków z jedną filią** i koordynującego jej pracę **Biura Zarządu** w Warszawie. Dzięki tej strukturze obejmuje swoimi działaniami terytorium całej Polski i służy społecznościom lokalnym w nawet najbardziej odległych częściach kraju i poza jego granicami.

FRDL to obecnie największa w Polsce organizacja pozarządowa szkoląca kadry samorządowe, doradzająca

w zakresie rozwoju społeczności lokalnych, realizująca partnerskie, polskie i międzynarodowe projekty rozwojowe w obszarze decentralizacji władzy publicznej i wspierania samorządności.

Przez 28 lat swojej działalności Fundacja, za pośrednictwem ośrodków regionalnych, podejmowała szeroko zakrojone, różnorodne aktywności budujące polską samorządność lokalną i wspierała procesy decentralizacyjne w innych krajach. Dzięki temu stała się ważnym partnerem władz lokalnych, regionalnych

i krajowych, organizacji pozarządowych oraz instytucji międzynarodowych.

„Samorząd to nie wójt, a ustrój, w którym mieszkańcy pewnego obszaru mają konstytucyjne prawo do decydowania o swoich własnych sprawach.

Koncepcja samorządu opiera się na założeniu, że mieszkańcy pewnego obszaru stanowią wspólnotę świadomą swoich potrzeb i celów, zdolną do samodzielnego zarządzania własnymi sprawami o charakterze lokalnym”

Jerzy Regulski „Samorządna Polska”

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej postrzegana jest jako rzetelny i sprawdzony partner samorządu. Za swoją działalność FRDL otrzymała wiele nagród i wyróżnień. Najważniejsze z nich to:

- ▶ UN Habitat Scroll of Honour (1995 r.)
- ▶ Nagroda Główna Prezesa Rady Ministrów RP w Konkursie „Pro Publico Bono” (2000 r.)
- ▶ Nagroda Honorowa Forum Ekonomicznego w Krynicy za wspieranie współpracy w Europie Środkowej i Wschodniej (2004 r.)

Liczne prestiżowe nagrody i wyróżnienia były przyznawane ośrodkom FRDL za działalność na poziomie regionów.

W 2016 r. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej przyjęła nową strategię rozwoju. Zgodnie z zawartymi w nim zapisami:

Misją FRDL w perspektywie 2016+ jest:

- ▶ działanie na rzecz zwiększenia sprawności i efektywności funkcjonowania administracji samorządowej,
- ▶ wspieranie decentralizacji władzy publicznej,
- ▶ wzmacnianie poczucia sprawstwa wśród obywateli,
- ▶ budowanie lokalnego kapitału społecznego w Polsce,
- ▶ upowszechnianie polskich doświadczeń transformacji ustrojowej w innych krajach.

Zgodnie z § 7 Statutu FRDL celem Fundacji jest krzewienie idei samorządności obywatelskiej, jako podstawowej formy demokracji, poprzez działalność oświatową, doradczą i naukową, w tym:

- 1) prowadzenie badań i studiów nad formami i problemami samorządności terytorialnej,
- 2) upowszechnianie wiedzy dotyczącej samorządu terytorialnego i form jego działania,
- 3) wspieranie lokalnych inicjatyw społecznych i samorządowych,
- 4) wspieranie wzajemnej współpracy samorządów terytorialnych we wszystkich dostępnych formach,
- 5) zbieranie i opracowywanie informacji o lokalnych inicjatywach samorządowych i obywatelskich,
- 6) działanie na rzecz rozwoju społeczności lokalnych,
- 7) wspieranie organizacji o celach podobnych do celów Fundacji.

W SWOICH DZIAŁANIACH NA RZECZ DEMOKRACJI I SAMORZĄDNOŚCI FUNDACJA KIERUJE SIĘ NASTĘPUJĄCYMI ZASADAMI:

NIEPARTYJNOŚĆ Fundacja dąży do współpracy ze wszystkimi samorządowymi organizacjami lokalnymi, bez względu na ich profil polityczny.

NIEZALEŻNOŚĆ Korzystając w swojej działalności ze środków różnych organizacji oraz agencji krajowych i zagranicznych Fundacja pozostaje niezależna od wszelkich nacisków, zachowując autonomię w realizacji swojej misji i programów.

NIKOMERCYJNOŚĆ FRDL nie jest organizacją nastawioną na zysk. Choć pobiera opłaty za część realizowanych usług, to ich wysokość jest ustalana na poziomie odzyskania kosztów, w sytuacji, kiedy nie mogą one być pokryte przez żadnego sponsora.

POMOCNICZOŚĆ Realizując swoje cele statutowe, Fundacja nie stara się zastąpić samorządów i innych organizacji w realizowanych przez nie zadaniach. Dąży natomiast do wzmocnienia ich potencjału i inspirowania do rozwoju działalności.

PRZEJRZYSTOŚĆ Jako organizacja realizująca cele publiczne i korzystająca w tych działaniach ze środków pomocowych, Fundacja jest otwarta na wymogi wszelkich zewnętrznych kontroli. Fundacja systematycznie poddaje się badaniom finansowym prowadzonym przez przedstawicieli ważniejszych sponsorów oraz podlega wszelkim krajowym wymogom kontroli finansowej.

Władze Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej

RADA FUNDATORÓW

Jerzy Stępień	Przewodniczący Rady Fundatorów
Andrzej Celiński	
Adam Kowalewski	
Jan Król	
Joanna Regulska	
Joanna Staręga-Piasek	

Funkcje doradcze pełni **Rada Programowa FRDL**, złożona z przedstawicieli świata nauki skupionych wokół idei demokracji lokalnej i administracji samorządowej, krajowych i regionalnych stowarzyszeń, związków i innych organizacji jednostek samorządu terytorialnego.

Rada Programowa FRDL

Janusz Sepioł – Przewodniczący
Rudolf Borusiewicz
Jerzy Cieślik
Olgierd Dziekoński
Zygmunt Frankiewicz
Anna Giza-Poleszczuk
Grzegorz Gorzelak
Elżbieta Hibner
Hubert Izdebski
Tadeusz Markowski
Stanisław Mazur
Andrzej Porawski
Paweł Swianiewicz

ZARZĄD

Cezary Trutkowski	Prezes Zarządu
Irena Peszko	Wiceprezes Zarządu
Marcin Smala	Wiceprezes Zarządu (od 1.04.2018)
Witold Monkiewicz	Wiceprezes Zarządu (do 26.07.2017)

Ciałem doradczym Zarządu FRDL jest Kolegium Dyrektorów ośrodków regionalnych FRDL.

Władze Kolegium Dyrektorów

Iwona Szablewska	Przewodnicząca (od 19.04.2017)
Magdalena Popławska	Wiceprzewodnicząca (od 27.06.2017)
Agnieszka Migoń	Przewodnicząca (do 19.04.2017)
Marcin Smala	Wiceprzewodniczący (do 19.04.2017)

PAMIĘTAMY

Prof. Jerzy Regulski (1924-2015)

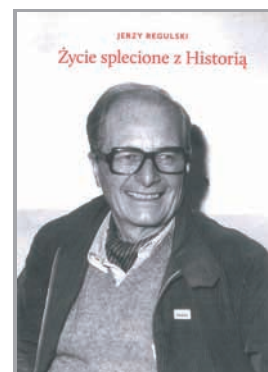

Minęły trzy lata od śmierci prof. Jerzego Regulskiego, współzałożyciela i wieloletniego prezesa Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Profesor Jerzy Regulski był wybitnym mężem stanu, inicjatorem odbudowy w Polsce samorządów lokalnych, współautorem reform samorządowych, które od 1990 roku, jako pełnomocnik rządu RP, wprowadzał w życie. Był On również jednym z założycieli i wieloletnim prezesem Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej. Od 2010 r. pełnił funkcję społecznego doradcy Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego.

Jerzy Regulski ukończył Wydział Inżynierii Politechniki Warszawskiej, a następnie uzyskał stopień doktora i doktora habilitowanego na Wydziale Architektury tej uczelni. Problemom gospodarki przestrzennej poświęcił wiele lat pracy w placówkach akademickich Warszawy i Łodzi. Prowadził wykłady gościnne na 81 uniwersytetach zagranicznych. Był ekspertem Banku Światowego i innych organizacji międzynarodowych. Opublikował ponad 200 książek i rozpraw naukowych. Za swoje osiągnięcia otrzymał tytuły doktora honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego oraz duńskiego Uniwersytetu w Roskilde. Profesor był Kawalerem Orderu Orła Białego. Był też odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski. Jako twórca Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej otrzymał Nagrodę Dwudziestolecia Odrodzenia Niepodległej Polski Pro Publico Bono.

Pamiętając o Profesorze, FRDL zachęca do lektury książki jego autorstwa „Życie splecione z historią”, stanowiącej ciekawy dokument historyczny, opisujący między innymi odrodzenie się samorządności lokalnej w Polsce po 1989 roku.

Nagroda imienia Jerzego Reguła

Nagroda imienia Jerzego Reguła została ustanowiona przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej oraz Towarzystwo Urbanistów Polskich i jest przyznawana za wybitne osiągnięcia w kreowaniu ładu przestrzennego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

W 2017 roku Nagroda została przyznana w czterech kategoriach:

Idei – w postaci planu lub projektu urbanistycznego, koncepcji przestrzennej, wizji rozwoju przestrzennego, czy innego przedsięwzięcia o podobnym charakterze.

Realizacji dzieła – w postaci wdrożenia koncepcji urbanistycznej lub innej, mającej charakter przestrzenny.

Wiedzy i upowszechniania – w postaci pracy naukowej, publikacji, czy innej formy krzewienia lub poszerzania wiedzy związanej z urbanistyką, zagospodarowaniem i ładem przestrzennym.

Aktywności obywatelskiej – rozumianej jako inicjatywy i działania przyczyniające się do podniesienia ładu przestrzennego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

www.nagrodaregulskiego.frdl.pl

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

Rozdział I / Integracja środowiska samorządowego i rzecznictwo

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności integruje i wspiera środowiska samorządowe.

Fora samorządowe to autorski pomysł FRDL, szczególna forma pracy, integrująca środowiska samorządowe wokół poszukiwania rozwiązań codziennych wyzwań i problemów, z którymi boryka się administracja lokalna. Są one jednym z kluczowych elementów konsolidacji kadr samorządowych. Służą poszerzaniu wiedzy, wymianie doświadczeń i wypracowywaniu efektywnych narzędzi zarządzania lokalnego. Fundacja, w ramach własnej działalności projektowej, zapewnia członkom poszczególnych forów dostęp do różnych form rozwoju zawodowego, w tym m.in. umożliwia udział w krajowych i zagranicznych wizytach studyjnych.

Fora samorządowe funkcjonują przy Ośrodkach FRDL w całym kraju. W 2017 roku działało 80 forów grupujących ponad 20 środowisk zawodowych:

- 14 FORÓW SEKRETARZY
- 9 FORÓW SKARBNIKÓW
- 7 FORÓW OŚWIATY
- 6 FORÓW POMOCY SPOŁECZNEJ
- 6 FORÓW PRZEWODNICZĄCYCH RAD
- 5 FORÓW PRZECIWDZIAŁANIA UZALEŻNIENIOM
- 4 FORA PRACOWNIKÓW USC
- 4 FORA PRACOWNIKÓW KADR
- 3 FORA AUDYTORÓW I KONTROLERÓW WEWNĘTRZNYCH
- 3 FORA KULTURY
- 2 FORA PRAWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH
- 2 FORA EKOLOGICZNE
- 2 FORA ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO
- 2 FORA URZĘDNIKÓW EUROPEJSKICH
- 2 FORA INFORMATYKÓW SAMORZĄDOWYCH
- 2 FORA ZDROWIA PUBLICZNEGO
- 2 FORA WSPÓŁPRACY SAMORZĄDÓW Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI
- 1 FORUM WÓJTÓW, BURMISTRZÓW I PREZYDENTÓW
- 1 FORUM LIDERÓW SAMORZĄDOWYCH
- 1 FORUM GOSPODARKI PRZESTRZENNEJ GMIN
- 1 FORUM RADNYCH
- 1 FORUM PARTNERSTWA PUBLICZNO-PRYWATNEGO

Liczba członków wszystkich forów działających przy FRDL przekracza 3,5 tysiąca osób.

Fora reprezentują różne środowiska. Najliczniejszą grupę zrzeszoną stanowią sekretarze gmin i powiatów. W 2017 roku przy Ośrodkach FRDL funkcjonowało **14 forów** skupiających łącznie ponad **700 sekretarzy** jednostek samorządu terytorialnego z całego kraju.

Wśród innych wiodących forów branżowych funkcjonujących w 2017 roku wskazać należy fora skarbników samorządowych (9 forów, łącznie 650 członków), fora oświatowe (7 forów, 321 członków) fora pomocy społecznej (6 forów, 420 członków), oraz fora przewodniczących rad (6 forów, ponad 150 członków).

Najwięcej forów działa przy Ośrodkach FRDL w Krakowie (18), Gdańsku i Rzeszowie (10) oraz w Katowicach (9). Ośrodek FRDL w Krakowie od lat jest liderem pod względem liczby członków forów samorządowych – małopolskie fora w 2017 roku skupiały łącznie 1698 osób.

W 2017 roku odbyło się 530 spotkań forów samorządowych.

10 lecie Śląskiego Forum Przewodniczących Gmin i Powiatów, 7.10.2017

Kujawsko-Pomorskie Forum Oświaty, 12.07.2017, Bydgoszcz

II Krajowy Kongres Sekretarzy

Ważnym wydarzeniem ogólnopolskim, zrealizowanym przez FRDL w zakresie integracji środowiska samorządowego, był II Krajowy Kongres Sekretarzy. Kongres, który miał miejsce w Krakowie w dniach 29-30 maja 2017 r. zgromadził ponad 300 gości z całej Polski oraz z zagranicy. Gospodarzem wydarzenia było Forum Sekretarzy Samorządów Polski Południowej, które w 2017 roku obchodziło 25-lecie swojego istnienia. Partnerem merytorycznym wydarzenia po raz kolejny było Centrum Ekspertyz dla Reform Samorządu Terytorialnego działające przy Radzie Europy.

Podstawowym celem Krajowego Kongresu jest integracja środowiska sekretarzy i wymiana doświadczeń wynikających z różnych modeli i stosowanych praktyk zarządzania w samorządach terytorialnych. W zamyśle organizatorów doroczny Kongres jest także miejscem debaty z przedstawicielami władz centralnych, którzy mają bezpośredni wpływ na przepisy prawa oddziałujące na funkcjonowanie administracji samorządowej.

II Krajowy Kongres Sekretarzy był kontynuacją i jednocześnie rozwinięciem rozpoczętej w 2015 roku współpracy sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego z województw: lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego,

śląskiego i świętokrzyskiego, której finałem był Kongres Sekretarzy Polski Południowo-Wschodniej w Rzeszowie we wrześniu 2015 r. oraz I Krajowy Kongres Sekretarzy, zorganizowany w czerwcu 2016 roku w Warszawie. Oba wydarzenia spotkały się z dużym zainteresowaniem przedstawicieli środowiska sekretarzy, potwierdzając potrzebę organizacji kongresów ogólnokrajowych.

Wśród uczestników Kongresu znaleźli się sekretarze jednostek samorządu terytorialnego z całej Polski, eksperci krajowi, a także goście zagraniczni, m. in. przedstawiciele ukraińskich jednostek terytorialnych z obwodów donieckiego i ługańskiego. Honorowy patronat nad wydarzeniem objęli: Ministerstwo Cyfryzacji, Sejmowa Komisja Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej, Marszałek Województwa Małopolskiego – Jacek Krupa oraz Prezydent Miasta Krakowa – Jacek Majchrowski.

Głównym wątkiem tematycznym zeszłorocznego Kongresu była problematyka efektywności działań administracji samorządowej. W trakcie wydarzenia dr Cezary Trutkowski, Prezes Zarządu FRDL, przedstawił wnioski z raportu „Realizacja usług publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego – ograniczenia, możliwości, rekomendacje”, który został opracowany przez Fundację w partnerstwie ze Związkiem Miast Polskich, Związkiem Gmin Wiejskich RP oraz Związkiem Powiatów Polskich na zamówienie Ministerstwa Rozwoju. Szczególnie ważnym tematem pierwszego dnia Kongresu było zagadnienie wykorzystywania przez administrację publiczną technologii informatycznych i komunikacyjnych. Prezentację nt. strategii Ministra Cyfryzacji w obszarze informatyzacji usług publicznych i cyberbezpieczeństwa przedstawił

Andrzej Szyszko, Koordynator Wydziału Strategii i Współpracy Międzynarodowej z Departamentu Cyberbezpieczeństwa Ministerstwa Cyfryzacji. Zaprezentowane zostały także dobre praktyki wykorzystania nowoczesnych technologii jak i modelowe rozwiązania służące zapewnieniu bezpieczeństwa w tym obszarze. Jednym z nich był System Stradom – narzędzie wspomagania zarządzania miastem, zaprezentowane przez dra Krzysztofa Pakońskiego z Urzędu Miasta Krakowa. Innym przykładem był Program Budowy Społeczeństwa Informatycznego Miasta Zabrze 2020+, przedstawiony podczas Kongresu przez dr Ewę Weber, Sekretarza Miasta Zabrze.

„Profesjonalny i nowoczesny urząd gwarancją rozwoju regionu” to hasło drugiego dnia Kongresu. Prezentację nt. Europejskiej Odznaki Doskonałości w Zarządzaniu Lokalnym przedstawiła Alina Tatarenko, Dyktor Centrum Ekspertyz dla Reform Samorządu Terytorialnego z Rady Europy. Uczestnicy wzięli także udział w wybranych przez siebie sesjach panelowych i warsztatach nt. zarządzania zasobami ludzkimi, protokołu dyplomatycznego oraz zagadnienia partycypacji społecznej w administracji publicznej.

Uczestnicy Kongresu podkreślali, że tego typu ogólnopolskie spotkanie przyczynia się do upowszechniania najciekawszych i najbardziej efektywnych rozwiązań służących podwyższaniu standardów wykonywania zadań publicznych realizowanych przez samorząd. Pozwala na wymianę doświadczeń i dzielenie się wiedzą, a jednocześnie stanowi świetną okazję do integracji środowiska sekretarzy.

Panel dyskusyjny wokół raportu „Realizacja usług publicznych w Jednostkach Samorządu Terytorialnego – ograniczenia, możliwości, rekomendacje”

II Krajowy Kongres Sekretarzy – sesja plenarna

Sesja panelowa „Wartościowanie stanowisk pracy”

II Krajowy Kongres Sekretarzy zgromadził ponad 300 uczestników - sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego z całej Polski, ekspertów krajowych, a także gości zagranicznych

Spotkania ponadregionalne forów samorządowych

Spotkanie Zarządów Forów Sekretarzy w Lublinie

26 września 2017 r. w Trybunale Koronnym w Lublinie odbył się pierwszy Ogólnopolski Zjazd Zarządów Forów Sekretarzy działających przy regionalnych ośrodkach Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej. Celem wydarzenia było nawiązanie cyklicznej współpracy w ramach forów, służącej wzmocnieniu głosu sekretarzy w debacie krajowej. Inicjatywa zorganizowania i powołania Krajowego Przedstawicielstwa Forum Sekretarzy była wynikiem współpracy podkarpackiego i lubelskiego forum sekretarzy oraz wspólnych spotkań sekretarzy podczas Krajowych Kongresów organizowanych najpierw regionalnie (Kongres Polski Południowo-Wschodniej), a potem w wymiarze ogólnopolskim. Podczas spotkania dyskutowano o potrzebie sieciowej współpracy sekretarzy miast, gmin i powiatów zrzeszonych w regionalnych forach. Inspirujące uwagi i rekomendacje związane z sieciową pracą sekretarzy miast przedstawili goście ze Stanów Zjednoczonych: Llyod Halverson reprezentujący Stowarzyszenie Zarządów Miast Stanu Washington oraz David Cline – zastępca Prezesa Washington City. Spotkanie prowadzili: Cezary Trutkowski, Prezes Zarządu FRDL oraz Andrzej Wojewódzki, Sekretarz Miasta Lublin, który objął swoim patronatem to wydarzenie

W spotkaniu uczestniczyło ponad 40 delegatów z wszystkich województw, zarząd Fundacji i dyrektorzy wszystkich ośrodków regionalnych FRDL. Spotkanie zaowocowało powołaniem na początku 2018 roku Krajowej Rady Forów Sekretarzy Jednostek Samorządu Terytorialnego, której głównym celem jest reprezentacja środowiska Sekretarzy JST na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Spotkanie Zarządów Forów Sekretarzy, 26.09.2017, Lublin

Spotkanie szkoleniowo-konsultacyjne dla skarbników z pięciu województw

W dniach 22-23 maja 2017 r. w Solcu-Zdroju odbyła się wyjazdowa sesja szkoleniowa, która zgromadziła skarbników pięciu województw: podkarpackiego, lubelskiego, mazowieckiego, łódzkiego i świętokrzyskiego. W wydarzeniu uczestniczyło 170 osób. Omawiane zagadnienia dotyczyły podatku VAT, w świetle nowych przepisów i polityki rachunkowości. Skarbnicy już podczas wyjazdu zgłosili konieczność organizacji i chęć uczestnictwa w spotkaniu wyjazdowym o charakterze ogólnokrajowym, by móc konsolidować się i pogłębiać współpracę na płaszczyźnie ponadregionalnej. Takie wydarzenie – I Krajowy Kongres Forów Skarbników – zostało zaplanowane na rok 2018.

Skarbnicy w Solcu Zdroju, 22-23.05.2017

Spotkanie szkoleniowo-konsultacyjne dla forów pomocy społecznej z dwóch województw

W Solcu Zdroju odbyło się także doroczne spotkanie forów pomocy społecznej z województwa podkarpackiego i świętokrzyskiego. Wydarzenie miało miejsce w dniach 26-27 czerwca 2017 r. Tematyka spotkania dotyczyła planowanych oraz wdrożonych zmian w przepisach dotyczących pomocy społecznej, a także współpracy z mediami, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych. W sesji uczestniczyło ponad 50 osób.

Fora pomocy społecznej w Solcu Zdroju, 26-27.06.2017

Rzecznictwo

Systematyczne spotkania forów samorządowych dają ich członkom możliwość omawiania i wypracowywania wspólnych stanowisk dotyczących zmian legislacyjnych. Stanowiska i oświadczenia wypracowane przez fora przekazywane są do decydentów, środowiska samorządowego, środowisk eksperckich, mediów. Oto przykłady niektórych stanowisk wypracowanych przez fora samorządowe funkcjonujące przy ośrodkach FRDL:

- ▶ **Kujawsko-Pomorskie Forum Przewodniczących Rad Gmin** – stanowisko wyrażające sprzeciw wobec odbierania kompetencji samorządom oraz planowanym zmianom w ordynacji wyborczej, przesłane do Premiera RP oraz Parlamentarzystów;
- ▶ **Kujawsko-Pomorskie Forum Skarbników** – stanowisko dotyczące rozliczeń zaliczki na podatek dochodowy oraz składek społecznych od umów cywilno-prawnych, przekazane do Ministerstwa Finansów
- ▶ **Kujawsko-Pomorskie Forum Sekretarzy** – stanowisko dotyczące ustawy o opłacie skarbowej w kwestii możliwości niepobierania opłaty od uczestników postępowań administracyjnych za stwierdzenie zgodności z oryginałem dokumentów włączanych do akt sprawy, przesłane do Ministerstwa Finansów (otrzymano odpowiedź z interpretacją)
- ▶ **Kujawsko-Pomorskie Forum Sekretarzy** – stanowisko dotyczące systemu powiadamiania SMS w stanach zagrożenia, przesłane do wojewódzkich służb zarządzania kryzysowego (skuteczna interwencja, modyfikacja systemu)
- ▶ **Śląskie Forum Przewodniczących Rad Gmin i Powiatów** – stanowisko wspierające utworzenie metropolii w Województwie Śląskim

- ▶ **Śląskie Forum Profilaktyki Uzależnień** – postulaty dotyczące uelastyczenia sposobu finansowania programów profilaktyki uzależnień, przesłane do Ministerstwa Zdrowia
- ▶ **Świętokrzyskie Forum Pomocy Społecznej** – opinia w sprawie wprowadzenia zmian w trybie aplikowania o środki w ramach osi 9 RPO WŚ, przesłane do Urzędu Marszałkowskiego w Kielcach
- ▶ **Forum Skarbników JST Małopolski** – stanowisko w sprawie projektu ustawy z dnia 8 czerwca o zmianie ustawy o Regionalnych Izbach Obrachunkowych
- ▶ **Podkarpackie Forum Sekretarzy** – petycja w sprawie zmian w ustawie o dostępie do informacji publicznej, złożona do Marszałka Sejmu, Marszałka Senatu oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
- ▶ **Podkarpackie Forum Oświaty Samorządowej** – pismo dotyczące wydania opinii w sprawie kompetencji do nadania nowych statutów rady szkoły i rady pedagogicznej, złożone do Wojewody Podkarpackiego (otrzymano interpretację)

Konferencje i wydarzenia regionalne

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności inicjuje i prowadzi debatę wokół zagadnień związanych z samorządnością i ważnymi tematami społecznymi. Każdego roku FRDL organizuje i współorganizuje wiele wydarzeń, takich jak kongresy, konferencje, debaty, seminaria, targi, konkursy. Wśród najważniejszych wydarzeń zrealizowanych w 2017 roku należy wskazać następujące:

Tytuł, miejsce i data wydarzenia	Liczba uczestników	Ośrodek FRDL
Konwersatorium administratorów danych „Nowe ustawowe kwalifikacje i zadania ABI i IODO od 25 maja 2018 roku”, 21.11.2017, Białystok	57	Białystok
Przedsięwzięcia smart city w ramach programów rewitalizacyjnych, 9.11.2017, Sosnowiec	63	Katowice
Lokalny Kiermasz Ekonomii Społecznej w ramach projektu „Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES)”, 27.09.2017, Jędrzejów	157	Kielce
"Podatek VAT w jednostkach samorządu terytorialnego" – 25-lecie Forum Skarbników JST Małopolski, 26.09.2017, Kraków	98	Kraków
"Małopolska: Innowacje na wsi – Czy? Jak? Jakież?" w ramach projektu 'RATIO - działania regionalne na rzecz wprowadzania innowacji do programów operacyjnych, 27.09.2017, Ludźmierz	80	Kraków
"Małopolskie Instytucje Kultury jako centra lokalnej aktywności" – w ramach Małopolskiego Forum Kultury, 27-28.09.2017, Kraków	44	Kraków
Kongres Inicjatyw Europy Wschodniej, 25-26.09.2017, Lublin	1000	Lublin – współorganizator
Samorząd wobec zmian przepisów w 2018 r. RODO, zadłużenie JST oraz finansowanie oświaty, 8.11.2017, Rzeszów	80	Rzeszów
Sesja konsultacyjno-szkoleniowa Podkarpackiego Forum Skarbników, 30.11-01.12.2017, Łańcut	45	Rzeszów
Wyjazdowa sesja szkoleniowo-konsultacyjna. Skarbnicy JST z województwa świętokrzyskiego, mazowieckiego, podkarpackiego, lubelskiego, łódzkiego, 22-23.05.2016, Solec Zdrój	80	Rzeszów, Kielce
Wyjazdowa sesja szkoleniowo-konsultacyjna. Pracownicy Pomocy Społecznej z województwa świętokrzyskiego i lubelskiego, 26-27.05.2017, Solec Zdrój	45	Rzeszów, Kielce
IX Lubuski Kongres Kobiet, 16.10.2017, Zielona Góra	450	Zielona Góra
Konkurs Lider Edukacji Samorządowej – wręczenie wyróżnień za rok 2016, 23.05.2017, Boguchwałowice		Katowice
Konkurs Gminy przyjazne seniorom – wręczenie wyróżnień, 2.10.2017, Chorzów	250	Katowice

Usługi publiczne w JST – Konferencja w Ministerstwie Rozwoju

W dniu 6 marca 2017 r. w siedzibie Ministerstwa Rozwoju w Warszawie miała miejsce ogólnopolska konferencja „Realizacja usług publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego – ograniczenia, możliwości, rekomendacje”. Organizatorem konferencji było Ministerstwo Rozwoju wraz z FRDL, a jej celem była prezentacja wyników analiz barier oraz szans rozwojowych i dobrych praktyk realizacji usług publicznych, za które odpowiedzialny jest samorząd terytorialny. Badania były prowadzone na zlecenie Ministerstwa Rozwoju przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej przy współpracy Związku Miast Polskich, Związku Powiatów Polskich i Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej. Jednym z prelegentów konferencji był Prezes Zarządu FRDL – dr Cezary Trutkowski, redaktor merytoryczny publikacji. Uczestnicy konferencji, przedstawiciele urzędów marszałkowskich, prezydenci i burmistrzowie miast, wójtowie, radni, eksperci, przedstawiciele ministerstw i departamentów Ministerstwa Rozwoju otrzymali raport, którego rekomendacje będą wykorzystane podczas dalszych prac nad projektami strategicznymi wskazanymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Publikacja zawiera usystematyzowane informacje o współczesnym obrazy wykonywania wszystkich najważniejszych zadań samorządu terytorialnego. Raport, poza przytoczeniem konkretnych danych dotyczących dostępności, powszechności i sposobu dostarczania usług, koncentruje się przede wszystkim na praktycznych rekomendacjach, prowadzących do możliwych usprawnień w tym zakresie.

Nagrody i konkursy organizowane przez FRDL

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej angażuje się w organizację konkursów i rankingów na poziomie regionalnym i ogólnopolskim. Dzięki tym inicjatywom udaje się promować dobrze funkcjonujące samorządy, innowacyjne rozwiązania społeczne i planistyczne, a także współpracę w ramach środowisk lokalnych.

Oprócz konkursów organizowanych przez FRDL, przedstawiciele Fundacji są zapraszani do uczestnictwa w kapitułach konkursów i rankingów organizowanych przez inne instytucje. W 2017 roku Jerzy Stepień i Cezary Trutkowski pracowali w kapitule Rankingu Samorządów

Konferencja w Ministerstwie Rozwoju, 6.03.2017

dziennika „Rzeczpospolita”. Cezary Trutkowski został również po raz kolejny zaproszony do udziału w pracach kapituły Rankingu N15 – najlepszych prezydentów miast, ogłaszanego przez tygodnik „Newsweek” Polska.

Nagroda imienia Jerzego Regulskiego

Szczególne zasługi Profesora Jerzego Regulskiego w kształtowaniu sfery publicznej w Polsce dotyczą dwóch dziedzin. Pierwszą z nich była samorządność lokalna, a drugą urbanistyka oraz polityka przestrzenna i regionalna.

Jednym z najważniejszych zadań samorządów lokalnych, których koncepcje Profesor Jerzy Regulski z grupą swoich współpracowników tworzył, jest troska o ład przestrzenny polskich miast, miasteczek i osiedli. To zadanie powierzyło gminom polskie prawo.

Wyrazem upamiętnienia Profesora było ustanowienie Nagrody imienia Jerzego Regulskiego za wybitne osiągnięcia w kreowaniu ładu przestrzennego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

W 2017 roku Nagrodę wręczono po raz drugi. Ceremonia uhonorowania laureatów miała miejsce podczas Otwartego Posiedzenia Plenarnego Komitetu Zagospodarowania Przestrzennego Kraju PAN w dniu 11 stycznia 2018 r. w Pałacu Staszica w Warszawie.

Zwycięzców oraz nominowanych wyłoniła Kapituła obradująca pod kierunkiem sędziego Jerzego Stępnia, Przewodniczącego Rady Fundatorów Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej oraz profesora Piotra Lorensa, prezesa Towarzystwa Urbanistów Polskich.

Laureatami II edycji Nagrody imienia Jerzego Regulskiego za 2017 rok zostali:

Kategoria IDEA

NAGRODA GŁÓWNA za projekt „Zielone Polesie – miejski program odnowy dzielnicy Stare Polesie w Łodzi” (Miejska Pracownia Urbanistyczna w Łodzi)

WYRÓŻNIENIE w tej kategorii otrzymał projekt „Rewitalizacja zwałowiska pocynkowego w Rudzie Śląskiej” (Miasto Ruda Śląska)

WYRÓŻNIENIE w tej kategorii otrzymał projekt „Studium widokowe dla Góry Zamkowej wraz z ogólną analizą zieleni. Lanckorona” (Artur Chwałka i Maria Hajdyła-Oleksy)

Kategoria REALIZACJA DZIEŁA

NAGRODA GŁÓWNA za projekt „Połączenie z dniem 1.01.2015 r. miasta Zielona Góra z gminą Zielona Góra we wspólny samorząd terytorialny z zachowaniem demokratycznych standardów i wolą mieszkańców obu samorządów” (Janusz Kubicki, prezydent Miasta Zielona Góra)

Kategoria WIEDZA I UPOWSZECHNIANIE

NAGRODA GŁÓWNA za projekt „5 lat badań natężenia ruchu rowerowego w 40-tysięcznym mieście Świdniku” (Stowarzyszenie Świdnik Miasto dla Rowerów)

Kategoria AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA

NAGRODA GŁÓWNA za projekt „Festiwal Traffic Design” (Stowarzyszenie Traffic Design)

Specjalna Nagroda za CAŁOKSZTAŁT DZIAŁALNOŚCI za dzieło „Realizacja zespołu obiektów architektonicznych dla potrzeb małopolskich instytucji kultury” trafiła w ręce Janusza Sepioła, znanego architekta i urbanisty.

*Nagroda imienia Jerzego Regulskiego
– gala finałowa, 11 stycznia 2018 r.*

Podczas uroczystości Przewodniczący Kapituły Jerzy Stępień i Piotr Lorens wspominali osobę i działalność Jerzego Regulskiego oraz początki polskiej samorządności i drogę, jaką ta samorządność przebyła od 1989 roku. Podkreślali, że sukces polskich reform samorządowych jest przykładem dla naszych sąsiadów ze Wschodu, a także innych państw rozwijających się i przechodzących proces transformacji ustrojowej. Mówiono także o konieczności dbania o ład przestrzenny i potrzebie jego upowszechniania. Poszczególni laureaci Nagrody przedstawili krótkie prezentacje swoich projektów, pokazując, jak ważne są lokalne działania i inicjatywy dla poprawy życia obywateli.

Konkurs Małopolskie Wektory Współpracy, X edycja

Konkurs Małopolskie Wektory Współpracy od dziesięciu lat realizowany jest przez Regionalny Ośrodek FRDL w Krakowie – Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, we współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Małopolskiego. W konkursie mogą wziąć udział wszystkie urzędy miast, gmin oraz starostwa powiatowe z Małopolski.

Celem Konkursu jest wyróżnianie najlepszych przykładów partnerskiej współpracy JST z organizacjami pozarządowymi. Główna idea to promowanie i wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego poprzez doskonalenie zasad i form współpracy pomiędzy JST a organizacjami pozarządowymi w Województwie Małopolskim. Przy ocenie nadesłanych aplikacji pod uwagę brana była m.in. różnorodność form współpracy oraz innowacyjność zgłaszanych rozwiązań. Uroczyste rozdanie nagród laureatom X edycji Konkursu odbyło się 20 czerwca 2017 r. w Zakopanem. Wydarzenie, które miało miejsce podczas spotkania Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski, objął patronatem honorowym Jacek Krupa, Marszałek Województwa Małopolskiego. Nagrody wręczył członek Zarządu Województwa Grzegorz Lipiec oraz dyrektor FRDL MISTiA Bożena Pietras-Goc. Laureaci :

- I miejsce – Urząd Miejski w Starym Sączu
- II miejsce – Urząd Miasta Oświęcim
- III miejsce – Urząd Miasta Nowy Targ
- wyróżnienie – Urząd Miasta i Gminy w Skawinie

Laureaci X edycji konkursu Małopolskie Wektory Współpracy

Konkurs „Gmina Przyjazna Seniorom”

Kapituła konkursu organizowanego przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej – Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego w Katowicach, Park Śląski oraz Polskie Towarzystwo Gerontologiczne wyróżniło inicjatywy samorządów lokalnych, które realizowane były na ich terenie na rzecz osób starszych. Przy ocenie kierowano się kompleksowością rozwiązań, tak aby nie zamykały się one w obrębie jednego projektu/pomysłu, ale w rzeczywisty sposób świadczyły o realizacji przez gminy polityki senioralnej. Podczas ceremonii zorganizowanej w Chorzowie w ramach V Kongresu Obywatel Senior, nagrody laureatom wręczał Marcin Smala, dyrektor Ośrodka Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pańki FRDL.

W 2017 r. przyznano trzy wyróżnienia. Siemianowice Śląskie zostały nagrodzone za kompleksowy system informacji dla seniorów oraz centrum przesiadkowe dla rowerów. Czeladź otrzymała nagrodę za organizację imprez dla seniorów, którzy mieszkają w tym mieście oraz badania aktywności osób starszych. Wągrowiec został natomiast wyróżniony za stworzenie czasowego domu wsparcia dla seniorów. Nagroda dla Wągrowca została też przyznana za bezpłatne udostępnienie mieszkańcom szkolnych obiektów sportowych w czasie, kiedy nie odbywają się na nich zajęcia lekcyjne dla dzieci i młodzieży.

Konkurs „Kreator zmian społecznych”

Z inicjatywy Podkarpackiego Forum Pomocy Społecznej opracowany i zrealizowany został konkurs „Kreator

Zmian Społecznych”. Celem Konkursu było wyłonienie i nagrodzenie najlepszych praktyk, promocja sprawdzonych rozwiązań na rzecz zmian społecznych, upowszechnienie rezultatów inicjatyw i projektów oraz udostępnienie ich dla innych podmiotów. Założonym efektem miało być stworzenie banku danych dobrych praktyk, wzorcowych przykładów zmiany społecznej, promowanie zasad współpracy i partnerstwa, zebranie know-how w dziedzinie działań społecznych i pracy socjalnej a także zwiększenie integracji na płaszczyźnie pomocy społecznej i pracy socjalnej. W odpowiedzi na ogłoszenie konkursu wpłynęło 11 aplikacji opisujących różnorodne działania wspierające środowisko lokalne, przyczyniające się do jego integracji, aktywizacji oraz zaangażowania w pomoc i rozwiązywanie problemów innych osób. Efekty zrealizowanych projektów niejednokrotnie zaskoczyły samych realizatorów – w wielu wypadkach zauważalna była poprawa sytuacji życiowej konkretnych osób, którym udzielona została pomoc w wyjściu z trudnej sytuacji życiowej i aktywizacji społecznej przekładającej się na wzrost poczucia własnej wartości czy odpowiedzialności za sprawy społeczne.

Zrealizowaną inicjatywę lub projekt mogła zgłosić każda instytucja, organizacja, mieszkaniec zamieszkujący lub mający siedzibę na terenie województwa podkarpackiego. Nabór zgłoszeń trwał do 30 listopada 2017 r. Aplikacje oceniane były w następujących kategoriach: zaangażowanie społeczne, pozytywna zmiana wymiarze społecznym, możliwość zestandaryzowania, partnerstwo, przydatność społeczna, efektywność inicjatywy oraz innowacyjność rozwiązania.

Kapituła Konkursu wyróżniła następujące projekty w kategoriach:

Laureaci konkursu „Kreator zmian społecznych”

1. inicjatywa/projekt bez zewnętrznego finansowania (realizowane bezkosztowo, w ramach sponsoringu, składek) – projekt „Magia pomagania”, zgłoszony przez Parafię Najświętszego Serca Pana Jezusa w Dębicy-Latoszynie;
2. mała inicjatywa/projekt do 10 000 zł – projekt „Rodzina niejedno ma imię – Dzień Rodzicielstwa Zastępczego”, zgłoszony przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rzeszowie;
3. średnia inicjatywa/projekt od 10 000 zł do 200 000 zł – projekt „Aktywna gromadka”, zgłoszony przez Stowarzyszenie Centrum Aktywności Społecznej „Spectrum” z siedzibą w Stalowej Woli;
4. duża inicjatywa/projekt powyżej 200 000 zł – projekt „Program rewitalizacji społecznej: Od rewitalizacji do integracji”, zgłoszony przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Stalowej Woli;

Ponadto, w ramach pierwszej kategorii – projekt bez zewnętrznego finansowania – wyróżniono projekt „Interwencja, edukacja, profilaktyka”, zgłoszony przez PCPR w Rzeszowie, a realizowany przez Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Górnem.

Rankingi gmin

FRDL coraz aktywniej angażuje się w organizację różnie definiowanych rankingów gmin, miast i powiatów w poszczególnych województwach. W roku 2017 przeprowadzono trzy takie przedsięwzięcia we współpracy z lokalnymi Urzędami Statystycznymi, w województwach: lubelskim, małopolskim i podkarpackim.

Ideą rankingów gmin jest wyłonienie i promowanie jednostek samorządowych wyróżniających się pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego na tle regionu.

VIII edycja Rankingu Gmin Małopolski

Ranking Gmin Małopolski realizowany jest od 2010 roku w ścisłej współpracy z Urzędem Statystycznym w Krakowie, odpowiedzialnym za zebranie i zestawienie wyników.

Intencją pomysłodawców jest, aby corocznie organizowany ranking stał się przedsięwzięciem o szczególnym znaczeniu dla województwa, wprowadzającym do publicznej debaty zasadę oceny samorządów przy pomocy wskaźników ilościowych. Przeprowadzane analizy statystyczne mogą stać się podstawą ważnej dyskusji zarówno nad zarządzaniem lokalnym, jak i strategicznymi kierunkami rozwoju regionu.

Wyniki Rankingu Gmin Małopolski publikowane są w „Dzienniku Polskim”. Nagrody są przekazywane laureatom podczas uroczystej gali odbywającej się w ramach spotkania Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski.

W ramach Rankingu ocenie poddawane są wszystkie gminy województwa małopolskiego, z wyłączeniem miast na prawach powiatu: Krakowa, Nowego Sącza i Tarnowa. W przypadku VIII edycji Rankingu zestaw wskaźników uległ kolejnej modyfikacji ze względu na zmiany w prawodawstwie dotyczącym m.in. szkolnictwa.

Zwycięzcy VIII edycji Rankingu Gmin Małopolski to:

1. Gmina Wielka Wieś
2. Miasto i Gmina Niepołomice
3. Miasto Zakopane

Po raz kolejny zostali również wyłonieni liderzy powiatowi.

7 grudnia, podczas świątecznego spotkania Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski na Zamku w Niepołomicach, zwycięzcom Rankingu wręczyli nagrody m.in. wicewojewoda małopolski Józef Gawron oraz wicemarszałek województwa małopolskiego Stanisław Sorys

Regionalne Rankingi Gmin – podejście FRDL

Ośrodki FRDL, we współpracy z wojewódzkimi urzędami statystycznymi, od wielu lat prowadzą regionalne rankingi gmin. Ich celem jest promocja jednostek samorządowych wyróżniających się pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego na tle regionu.

Ocenie poddawane są wszystkie gminy w regionie, z wyłączeniem miast na prawach powiatu.

Analizy obejmują specjalnie dobrane wskaźniki odnoszące się do różnych wymiarów działalności jednostek samorządowych.

Najczęściej (choć nie wyłącznie) stosowane są następujące wskaźniki:

1. Średnioroczne dochody własne budżetów gmin na 1 mieszkańca
2. Średnioroczne wydatki majątkowe inwestycyjne budżetów gmin na 1 mieszkańca
3. Średnioroczny wskaźnik zadłużenia budżetów gmin
4. Wydatki bieżące na administrację publiczną budżetów gmin na 1 mieszkańca
5. Średnioroczne środki z Unii Europejskiej i innych źródeł niepodlegające zwrotowi na finansowanie programów i projektów unijnych stanowiące dochód budżetów gmin na 1 mieszkańca
6. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON na 1000 ludności
7. Wyniki egzaminu gimnazjalnego w roku szkolnym – średni wynik w %
8. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-6 lat
9. Saldo migracji na 1000 ludności
10. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (z wyłączeniem wydatków majątkowych inwestycyjnych) na 1 mieszkańca
11. Udział środków przekazanych organizacjom pozarządowym i innym podmiotom prowadzącym działalność pożytku publicznego w wydatkach ogółem gminy

Podstawą końcowej oceny pozycji gminy jest syntetyczny wskaźnik rozwoju, wyliczony w oparciu o zestaw wskaźników wyselekcjonowanych i uzgodnionych na poziomie regionu.

Wyniki rankingów stanowią podstawę publicznej dyskusji zarówno nad aktualnie stosowanymi rozwiązaniami zarządczymi, jak i strategicznymi kierunkami rozwoju lokalnego.

Zapraszamy do współpracy z ośrodkami regionalnymi FRDL!

V edycja Rankingu Gmin Podkarpacia

FRDL Podkarpacki Ośrodek Samorządu Terytorialnego zorganizował kolejną edycję Rankingu Gmin Podkarpacia.

Ideą Rankingu Gmin Podkarpacia jest wyłonienie i promowanie gmin wyróżniających się pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie województwa podkarpackiego. Wyniki Rankingu oparte zostały o dane statystyki publicznej za rok 2016, zebrane i przeanalizowane przez Urząd Statystyczny w Rzeszowie. Metodą oceny poziomu rozwoju gminy jest syntetyczny wskaźnik rankingowy, wyliczony w oparciu o 11 wskaźników. Ocenie poddawane są wszystkie gminy województwa podkarpackiego, z wyłączeniem miast na prawach powiatu: Rzeszowa, Przemyśla, Tarnobrzega i Krosna.

Laureatem V Edycji Rankingu Gmin Podkarpacia została Gmina Ostrów. Drugie miejsce zajęła Gmina Dębica, a trzecie Gmina Miejska Mielec.

Patronaty honorowe nad Rankiem objęli: marszałek województwa podkarpackiego, wojewoda podkarpacki oraz dyrektor Urzędu Statystycznego.

*Ranking Gmin Podkarpacia,
Urząd Wojewódzki w Rzeszowie*

Ranking Gmin Lubelszczyzny 2017

Ideą Rankingu Gmin Lubelszczyzny jest wyłonienie i promowanie gmin wyróżniających się pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie woj. lubelskiego. Ocenie poddawane są wszystkie gminy województwa lubelskiego, z wyłączeniem miast na prawach powiatu: Białej Podlaskiej, Chełma, Lublina oraz Zamościa. Wyniki Rankingu oparte zostały o dane statystyki publicznej za rok 2016, zebrane i przeanalizowane przez Urząd Statystyczny w Lublinie.

Rezultaty rankingu zostały uroczysto ogłoszone 8 grudnia 2017 r. w trakcie drugiego dnia regionalnego spotkania Forum Sekretarzy, które zorganizowane zostało w Janowie Lubelskim.

I miejsce: Gmina Łęczna

II miejsce: Gmina Miejska Tomaszów Lubelski

III miejsce: Gmina Konopnica

W wydarzeniu uczestniczyło ok. 70 przedstawicieli JST – wójtów, burmistrzów oraz sekretarzy gmin, miast i powiatów z województw lubelskiego i podkarpackiego.

Patronat honorowy nad wydarzeniem objęli: Sławomir Sosnowski – Marszałek Województwa Lubelskiego oraz dr Krzysztof Markowski – Dyrektor Urzędu Statystycznego w Lublinie.

*Ranking Gmin Lubelszczyzny,
Janów Lubelski, 8.12.2017*

Zjazd FRDL Otwock, 24-25 listopada 2017 r.

W dniach 24-25 listopada 2017 roku w Otwocku pod Warszawą odbył się zjazd pracowników Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej z całej Polski. Był to pierwszy zjazd od września 2009 roku. Uczestniczyło w nim 95 osób: przedstawiciele Rady Fundatorów, Biura Zarządu oraz pracownicy z 14 ośrodków regionalnych FRDL.

Najważniejszym celem zjazdu było przedstawienie i omówienie aktualnej sytuacji FRDL po dużych zmianach, przez które Fundacja przeszła w ostatnich latach, a także wspólne określenie wyzwań, przed którymi stoi organizacja w odniesieniu do strategii FRDL na lata 2016-2020.

Ważnym aspektem spotkania była także integracja zespołu pracowników Fundacji.

Podczas zjazdu omówiona została bieżąca sytuacja Fundacji w kontekście zmieniających się warunków zewnętrznych. Pracownicy FRDL uczestniczyli w cyklu warsztatów dotyczących obszarów działalności programowej FRDL i wyzwań na przyszłość. Wiele osób wypowiedziało się podczas sesji plenarnych.

Pracownicy FRDL podkreślali wagę spotkania całego zespołu Fundacji, doceniając możliwość bezpośredniego poznania współpracowników z innych regionów, możliwość wymiany doświadczeń i dyskusji nad celami działalności FRDL. Wydarzenie to miało niewątpliwie znaczenie dla budowania tożsamości zespołu Fundacji.

Zespół FRDL

Zjazd FRDL – warsztaty

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

Partycypacyjny Model Planowania Strategicznego FRDL

Podejście Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej do procesu planowania strategicznego opiera się na przekonaniu, że strategia rozwoju **nie jest jedynie dokumentem wyznaczającym podstawowe kierunki działań instytucji samorządowych**, ale planem rozwoju **całej społeczności lokalnej**. Partycypacyjny Model Planowania Strategicznego FRDL polega na możliwie szerokim udziale lokalnej społeczności oraz władz samorządu przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów i konsultantów zewnętrznych, którzy odpowiadają m.in. za moderowanie warsztatów strategicznych i przeprowadzenie konsultacji społecznych. Ta metoda pracy nad dokumentami strategicznymi przyczynia się również do aktywizacji poszczególnych środowisk oraz całych lokalnych społeczności, a także do integracji społecznej mieszkańców i pozytywnej identyfikacji ze swoim środowiskiem. Wiąże się to z koniecznością wypracowania lokalnego konsensusu wokół zapisów strategii oraz uzgodnienia zakresu i zasad włączenia szerokiego grona interesariuszy w proces jej realizacji.

Partycypacyjny Model Planowania Strategicznego (PMPS) oznacza:

- ▶ zaangażowanie w prace nad dokumentem strategicznym **szerokiej reprezentacji środowiska lokalnego** (przedstawicieli najważniejszych instytucji, organizacji pozarządowych, liderów lokalnych)
- ▶ przyjęcie **perspektywy zrównoważonego rozwoju** – analizy i decyzje podejmowane w trakcie wypracowywania strategicznych rozwiązań obejmują trzy obszary: gospodarczy, społeczny i środowiskowy. Oznacza to, że uwarunkowania związane z każdym z tych obszarów są uwzględniane w procesie decyzyjnym (co nie w każdym przypadku musi oznaczać, przypisywanie im jednakowej wagi).
- ▶ opracowanie **raportu o stanie gminy** wspartego na analizie danych zastanych (analiza danych finansowych, stanu infrastruktury, danych demograficznych, danych dotyczących rynku pracy i gospodarki oraz uwarunkowań środowiskowych)
- ▶ przeprowadzenie pogłębionej **diagnozy społecznej** (obejmującej zarówno analizę danych zastanych, jak i realizację badań społecznych na reprezentatywnej próbie mieszkańców – badań opinii na temat warunków życia i jakości usług publicznych w gminie)
- ▶ weryfikację wypracowanych rozwiązań w toku **rzeczywistych i efektywnych konsultacji** społecznych
- ▶ uwzględnienie w selekcji priorytetów rozwojowych **opinii ogółu mieszkańców** (badania społeczne i konsultacje)
- ▶ **ściśłą współpracę** pomiędzy interesariuszami społecznymi i instytucjonalnymi, pracownikami urzędu oraz konsultantami ze strony FRDL w pracach nad dokumentem

Końcowy dokument strategii standardowo obejmuje:

- ▶ **raport o stanie gminy**
- ▶ raport na temat ocen warunków życia i jakości usług publicznych przez mieszkańców
- ▶ analizę najważniejszych problemów oraz szans rozwojowych gminy
- ▶ określenie wizji rozwoju
- ▶ prezentację strategicznych celów rozwojowych gminy w perspektywie wieloletniej (perspektywa 10-20 lat)
- ▶ zestawienie wskaźników oddziaływania strategii
- ▶ plan działań krótkoterminowych (perspektywa 3-4 lat) zawierający określenie konkretnych działań, wskaźników ich realizacji (wskaźniki produktu i rezultatu), odpowiedzialności za ich wdrożenie oraz harmonogram realizacji
- ▶ plan zarządzania strategią (obejmujący procedury monitoringu wdrażania działań oraz procedury aktualizacji strategii)

PRZEBIEG PROCESU WEDŁUG PARTYCYPACYJNEGO MODELU PLANOWANIA STRATEGICZNEGO FRDL

Rozdział II / Doradzamy samorządom jak efektywnie zarządzać gminą. Badamy i wspieramy rozwój samorządności

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej zapewnia profesjonalną i bezpośrednią pomoc doradczą przy tworzeniu strategicznych dokumentów niezbędnych do sprawnego zarządzania jednostką samorządową, pozyskiwania środków zewnętrznych na przedsięwzięcia rozwojowe, czy też opracowywaniu analiz służących poprawie zarządzania w jednostkach samorządowych.

Potencjał merytoryczny i ekspercki Fundacji, zbudowany poprzez długoletnią współpracę z najlepszymi ekspertami w kraju, pozwala na oferowanie profesjonalnych i nowoczesnych usług odpowiadających na realne potrzeby samorządów, a także partnerów z sektora społecznego i biznesowego. Eksperti FRDL posiadają niezbędną wiedzę w zakresie specyfiki funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego, którą łączą z doświadczeniami zdobytymi w trakcie realizacji programów pomocowych prowadzonych we współpracy z krajowymi i zagranicznymi instytucjami. Stale poszerzana i doskonalona oferta FRDL dostosowywana jest do potrzeb samorządów lokalnych.

Fundacja konsekwentnie rozwija doradztwo we wszystkich dziedzinach funkcjonowania samorządu lokalnego i tworzy zespoły eksperckie, będące w stanie zrealizować wiele specjalistycznych usług konsultingowych.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności prowadzi także monitoring zjawisk zachodzących w samorządzie terytorialnym i konsekwentnie rozwija działalność badawczą. Badania te pozwalają skutecznie rozpoznawać problemy, z którymi borykają się polskie samorządy oraz rozumieć wyzwania, przed którymi stoją. Taka wiedza umożliwia Fundacji kształtowanie oferty współpracy dostosowywanej do potrzeb partnerów, aby dzięki niej realnie wspierać rozwój wspólnot samorządowych.

W 2017 roku Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej zrealizowała 27 usług badawczo-doradczych. Wśród nich znalazły się dokumenty strategiczne, programowe, analityczne, działania informacyjne oraz wnioski o dofinansowanie z następujących obszarów tematycznych:

Planowanie strategiczne:

- ▶ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Gminy Wodzisław na lata 2017-2023
- ▶ Strategia Rozwoju Gminy Kozłów na lata 2017-2030
- ▶ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Gminy Jeżowe

Pomoc społeczna:

- ▶ „Profesjonalizm w działaniu pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim” – raport z badania (2017)
- ▶ „Profesjonalizm w działaniu pomocy społecznej w województwie warmińsko-mazurskim” – raport z badania (2017)
- ▶ Gminny Program Ochrony Zdrowia Psychicznego, gmina Jeżowe

- ▶ Gminny Program Wspierania Rodziny, gmina Jeżowe
- ▶ Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, gmina Jeżowe

Zarządzanie oświatą:

- ▶ Analiza finansowo-organizacyjna sieci szkół i placówek oświatowych Miasta Podkowa Leśna

Rewitalizacja:

- ▶ Program Rewitalizacji Gminy Piekoszów na lata 2017-2023
- ▶ Gminny Program Rewitalizacji Gminy Skawina na lata 2016-2022
- ▶ Gminny Program Rewitalizacji Gminy Chełmek na lata 2016-2023
- ▶ Gminny Program Rewitalizacji Miasta Jordanów na lata 2016-2022
- ▶ Gminny Program Rewitalizacji Gminy Poronin na lata 2016-2023
- ▶ Gminny Program Rewitalizacji Gminy Bukowina Tatrańska na lata 2016-2023
- ▶ Gminny Program Rewitalizacji Gminy Ochotnica Dolna na lata 2017-2023

- ▶ Kompleksowe opracowanie Programu Rewitalizacji Gminy Przeworsk na lata 2017-2023
- ▶ Kompleksowe opracowanie Programu Rewitalizacji Gminy Miejskiej Jarosław na lata 2016-2023

Ochrona środowiska:

- ▶ Program Ochrony Środowiska dla Ekologicznego Związku Gmin Dorzecza Koprzywianki na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2023

Studia wykonalności oraz wsparcie dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych:

- ▶ Studium Wykonalności dla Projektu pn. „Poprawa efektywności energetycznej obiektów użyteczności publicznej Gminy Krasocin”.
- ▶ Opracowanie wniosku o dofinansowanie w zakresie zaplanowanych w Gminnym Programie Rewitalizacji Gminy Chełmek – Opracowanie kompleksowej dokumentacji aplikacyjnej projektu wraz z niezbędnymi załącznikami zgodnie z wytycznymi określonymi w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020, w ramach 11. Osi Priorytetowej Rewitalizacja przestrzeni regionalnej, Działanie 11.1.2 Rewitalizacja miast średnich i małych.
- ▶ Opracowanie wniosku o dofinansowanie w zakresie zaplanowanych w Gminnym Programie Rewitalizacji Gminy Ochotnica Dolna – Opracowanie kompleksowej dokumentacji aplikacyjnej projektu wraz z niezbędnymi załącznikami zgodnie z wytycznymi określonymi w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020, w ramach 11. Osi Priorytetowej Rewitalizacja przestrzeni regionalnej, Działanie 11.2 Odnowa obszarów wiejskich.

Inne analizy i badania:

- ▶ Badanie ankietowe potrzeb i popytu na ofertę Miejskiego Domu Kultury w Działdowie.
- ▶ Badanie warunków życia i jakości usług publicznych w Czeladzi wraz z dodatkową usługą prezentacji raportu.
- ▶ Benchmarking – kontynuacja – monitorowanie zaległości z tytułu podatku od nieruchomości oraz zlecenie usług społecznych w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
- ▶ Doradztwo w dziedzinie możliwości wdrażania prodemokratycznych projektów na obszarze

byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, w szczególności na Ukrainie w ramach programu DOBRE.

W stałej ofercie doradczo-badawczej ośrodków FRDL znajdują się następujące tematy:

- ▶ Tworzenie/aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy/ Powiatu
- ▶ Tworzenie/aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych, Strategii Oświatowej
- ▶ Tworzenie/aktualizacja programów rewitalizacji
- ▶ Plan Rozwoju Lokalnego
- ▶ Doradztwo zawodowe dla różnych grup klientów
- ▶ Badania jakości życia mieszkańców
- ▶ Analiza finansowo-organizacyjna oświaty

Ośrodek FRDL w Katowicach na zlecenie Śląskiego Związku Gmin i Powiatów kontynuował realizację **analiz benchmarkingowych**, przygotował raporty i zrealizował spotkania nt. wymiany dobrych praktyk w obszarach: monitorowanie zaległości z tytułu podatku od nieruchomości oraz realizacja usług społecznych w oparciu o ustawę o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

Badanie Profesjonalizm w działaniu pomocy społecznej w województwach warmińsko-mazurskim i kujawsko-pomorskim

W 2017 roku Ośrodek FRDL w Gdańsku przeprowadził we współpracy z Uniwersytetem Gdańskim, Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Bydgoszczy, Uniwersytetem Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Olsztynie analizę „**Profesjonalizm w działaniu pomocy społecznej w województwach warmińsko-mazurskim i kujawsko-pomorskim**”.

W badaniu skupiono się na dwóch aspektach pracy pomocy społecznej: zarządzaniem ośrodkami pomocy społecznej, a także działaniem pracowników socjalnych i asystentów rodzin zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej w województwach warmińsko-mazurskim i kujawsko-pomorskim. Przygotowano badania ankietowe zarówno dla kierowników jednostek, jak i ich podwładnych. Zgodnie z tym podziałem zostały również przeprowadzone analizy oraz rekomendacje na przyszłość.

Wyniki badania zostały przedstawione w raportach oraz w formie wykresów.

FRDL świadczy także usługi doradcze w ramach działalności projektowej. Poniżej wymienione zostały przykłady projektów realizowanych przez ośrodki FRDL zawierających komponent doradczy:

W ramach realizacji projektu „Prawo budowlane. Profesjonalny urzędnik dla zrównoważonego rozwoju”, prowadzonego przez Podlaskie Centrum FRDL w Białymstoku, jako dodatkowa forma wsparcia dla instytucji biorących udział w projekcie zaproponowana została możliwość skorzystania z indywidualnych konsultacji. W ramach doradztwa zapewniona została możliwość skonsultowania z ekspertem w dziedzinie prawa budowlanego 10 problematycznych sytuacji zgłoszonych przez urzędy biorące udział w projekcie.

Do udziału zgłosiło się 10 instytucji:

- ▶ Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Ełku
- ▶ Starostwo Powiatowe w Lubartowie
- ▶ Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Opolu Lubelskim
- ▶ Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Piszcu
- ▶ Starostwo Powiatowe w Żurominie
- ▶ Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Tomaszowie Lubelskim
- ▶ Starostwo Powiatu Warszawskiego Zachodniego
- ▶ Starostwo Powiatowe w Siedlcach
- ▶ Urząd Miasta Stołecznego Warszawy Dzielnica Targówek
- ▶ Urząd Miasta Stołecznego Warszawy Dzielnica Śródmieście

Konsultacje świadczone są na podstawie przesłanego formularza zgłoszeniowego osobiście w siedzibie Instytucji przez ekspertów (prawników), telefonicznie oraz mailowo. Na koniec stworzony zostanie raport końcowy podsumowujący wszystkie sytuacje problemowe.

Opolskie Centrum Demokracji Lokalnej FRDL wraz z Opolskim Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych realizuje projekt **„(Od)Ważni na rynku pracy – aktywizacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną i niepełnosprawnościami sprzężonymi z terenu województwa opolskiego”**. Celem głównym projektu jest zwiększenie szans na zatrudnienie na otwartym rynku pracy 32 osób (16K i 16M) z niepełnosprawnością intelektualną oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi z terenu województwa opolskiego, poprzez ich rehabilitację społeczną i zawodową.

Każdy uczestnik w ramach projektu może skorzystać z doradztwa zawodowego (indywidualnego i grupowego), wsparcia psychologicznego (indywidualnego i grupowego) oraz szkolenia zawodowego. Dodatkowo może otrzymać wsparcie merytoryczne ze strony Trenera Pracy przez cały okres realizacji projektu.

W 2017 roku wszyscy uczestnicy projektu ukończyli działania z zaplanowanej dla nich ścieżki szkoleniowo-doradczej. W projekcie realizowana jest również kampania uświadamiająca na rzecz integracji osób niepełnosprawnych, w tym z niepełnosprawnością intelektualną i niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz na rzecz przeciwdziałania ich dyskryminacji w życiu zawodowym i społecznym. Kampania jest uzupełnieniem działań o charakterze wdrożeniowym realizowanych w ramach projektu. Prowadzona jest za pomocą różnorodnych środków masowego przekazu o zasięgu regionalnym: prasy, radia, telewizji, Internetu.

Warsztaty rozwoju kompetencji interpersonalnych, organizacyjnych i społecznych niezbędnych na rynku pracy (zadanie lidera – OCDD FRDL) w ramach projektu „(Od)Ważni na rynku pracy – aktywizacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną i niepełnosprawnościami sprzężonymi z terenu woj. opolskiego”, Głuchołazy, grupa IV, wrzesień 2017

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

Badanie warunków życia i jakości usług publicznych

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej już od kilku lat oferuje samorządom przeprowadzenie badań opinii publicznej, dotyczących warunków życia i jakości usług publicznych świadczonych przez samorządy. Ich wyniki umożliwiają bardziej efektywne zarządzanie gminą lub miastem oraz pomagają w rozstrzygnięciu trudnych dylematów społecznych i rozwojowych.

Metodologia badania została wypracowana przez dr. Cezarego Trutkowskiego we współpracy ze Związkiem Miast Polskich. Badania przeprowadzono dotąd w ponad 40 jednostkach samorządu terytorialnego – w niektórych z nich kilkakrotnie. Badanie jest narzędziem uniwersalnym i sprawdza się w gminach różnej wielkości: zarówno w małych gminach wiejskich, jak i w miastach. Ponawiając badania co kilka lat, samorząd zyskuje cenne narzędzie do monitorowania poziomu jakości usług publicznych i określania obszarów wymagających zmian i udoskonaleń.

BADANIA ZOSTAŁY JUŻ ZREALIZOWANE w (w niektórych JST kilkakrotnie):

► **Kujawsko-Pomorskie**

Dębowa Łąka
Dobrzyń nad Wisłą
Książki
Płużnica
Sicienko
Wąbrzeźno (gmina)
Wąbrzeźno (miasto)

► **Lubelskie**

Biała Podlaska

► **Łódzkie**

Kutno

► **Mazowieckie**

Baranów
Brochów
Brwinów
Czosnów
Iłów
Leoncin
Lubowidz
Mława
Podkowa Leśna
Sochaczew
Teresin
Wiązowna
Wyszków
Zielonka

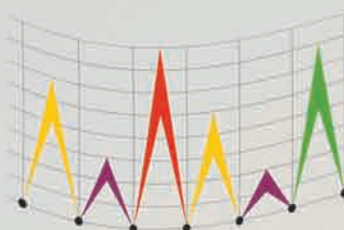
► **Pomorskie**

Kartuzy
Kobylnica
Linia
► **Śląskie**
Czeladź
Dąbrowa Górnicza
Łaziska Górne
► **Świętokrzyskie**
Pierzchnica
Raków
► **Wielkopolskie**
Murowana Goślina
Rokietnica
Turek

Więcej informacji na temat proponowanych badań można znaleźć w poradniku opublikowanym przez Związek Miast Polskich

http://systemanaliz.pl/i/sas/ankietymieszkancow/poradnik_badania_ankietowe_jakosci_uslug.pdf

Poznasz

Zrozumiesz

Wykorzystasz

Poznasz

Ankieta opracowana na potrzeby badania umożliwia szczegółowe poznanie ocen i opinii mieszkańców, zebranych w trzy bloki tematyczne:

- ▶ działania władz samorządowych
- ▶ jakość oferowanych usług publicznych
- ▶ potrzeby mieszkańców i stopień ich zaspokojenia

Zrozumiesz

Pogłębiona analiza wyników pozwala na obiektywną i rzetelną diagnozę społeczną, w szczególności na:

- ▶ zrozumienie społecznych efektów działań realizowanych przez samorząd
- ▶ określenie czynników wpływających na opinie różnych grup mieszkańców
- ▶ uporządkowanie problemów i potrzeb mieszkańców według hierarchii ważności

Wykorzystasz

Wyniki badań warunków życia i jakości usług publicznych można praktycznie wykorzystać w wielu obszarach działania władz samorządowych:

- ▶ przy opracowaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy
- ▶ do poprawy komunikacji z mieszkańcami gminy
- ▶ do stworzenia planu działań, które powinny przynieść odczuwalną poprawę oceny warunków życia i jakości usług publicznych przez mieszkańców

Ponawiając badania co kilka lat, samorząd zyskuje cenne narzędzie do monitorowania poziomu jakości usług publicznych i określania obszarów wymagających zmian i udoskonaleń.

Badanie daje odpowiedź na pytania o ocenę kluczowych aspektów jakości życia w gminie, takich jak: transport i infrastruktura, czystość i ochrona środowiska, oferta oświatowa, oferta instytucji kultury, poziom zaufania społecznego i współpracy, ocenę pracy wójta/burmistrza/prezydenta oraz radnych, ocenę poziomu obsługi klienta i kilku innych.

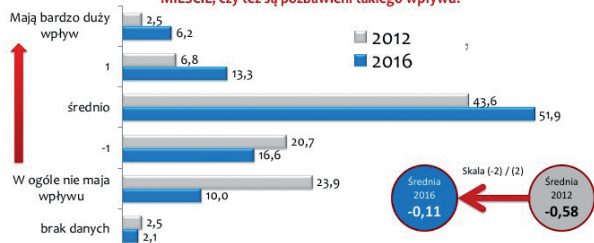
W ramach usługi dostarczamy:

- ▶ narzędzie sprawdzone w praktyce – w ostatnich latach badania zrealizowano w kilkudziesięciu gminach i miastach w całej Polsce, ankieta każdorazowo jest dopasowywana do lokalnej specyfiki gminy
- ▶ realizację ankiety w miejscu zamieszkania respondentów przez wykwalifikowanych ankierów FRDL – typowa reprezentatywna próba wynosi 350-400 gospodarstw domowych, a maksymalny poziom błędu to 5 punktów procentowych
- ▶ gotowy zestaw analiz (ponad 300 zestawień danych w różnych przekrojach), atrakcyjna wizualnie i zrozumiała prezentacja wyników (wykresy, zestawienia tabelaryczne, infografiki)
- ▶ opiekę merytoryczną ekspertów Fundacji na każdym etapie badania, w tym szczegółowe omówienie wniosków z raportu z kierownictwem jednostki samorządowej

Cena badania jest uzależniona od wielkości gminy. W przypadku zainteresowania prosimy o kontakt. Chętnie spotkamy się z Państwem, aby w szczegółach przedstawić zakres i korzyści z realizacji badania.

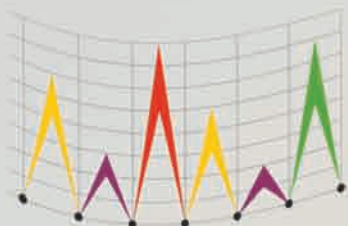
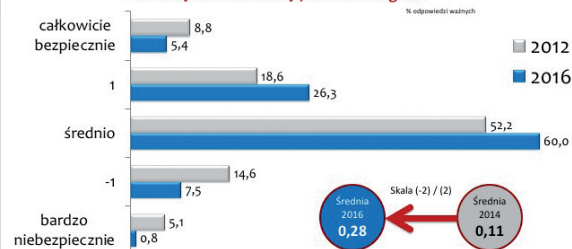
Poczucie wpływu na sprawy lokalne

Czy Państwa zdaniem mieszkańcy naszego miasta mają REALNY WPŁYW na ważne decyzje podejmowane przez WŁADZE SAMORZĄDOWE W NASZYM MIEŚCIE, czy też są pozbawieni takiego wpływu?

Poczucie bezpieczeństwa

Jak ogólnie oceniacie Państwo bezpieczeństwo w miejscach publicznych w naszym mieście? Czy jest tam na ogół:

Rozdział III / Szkolenia i rozwój kadr samorządowych

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej jest obecnie najbardziej znaczącą w skali kraju organizacją pozarządową szkolącą kadry samorządowe. Oferta szkoleniowa Ośrodków FRDL jest stale aktualizowana i poszerzana – obecnie obejmuje szeroki wachlarz tematów ważnych dla codziennej pracy urzędników samorządowych. Wśród najważniejszych obszarów tematycznych wymienić należy: finanse publiczne i podatki, prawo administracyjne, oświatę, ochronę środowiska i gospodarkę komunalną, ochronę danych osobowych oraz zamówienia publiczne. Aktualne potrzeby szkoleniowe samorządów lokalnych, związane m.in. ze zmianami w prawodawstwie, są stale analizowane przez ekspertów FRDL w poszczególnych regionach. Dlatego oferta szkoleniowa Fundacji jest kompleksowa i adekwatna do oczekiwań samorządowców.

Fundacja dba o wysoki poziom merytoryczny oferowanych szkoleń. W całej sieci FRDL od 2003 roku obowiązuje jednolity standard jakości usług edukacyjnych, stale monitorowany zarówno pod względem zawartości tematycznej oferty, metod przekazywania wiedzy, jakości materiałów, jak i sposobu samej organizacji sesji szkoleniowych. W związku ze skutecznym wnioskowaniem o dotacje projektowe w programach regionalnych i ogólno- krajowych oraz z wejściem kolejnej perspektywy finansowej środków europejskich w 2017 roku wzrosła znacznie liczba szkoleń projektowych.

Statystyki

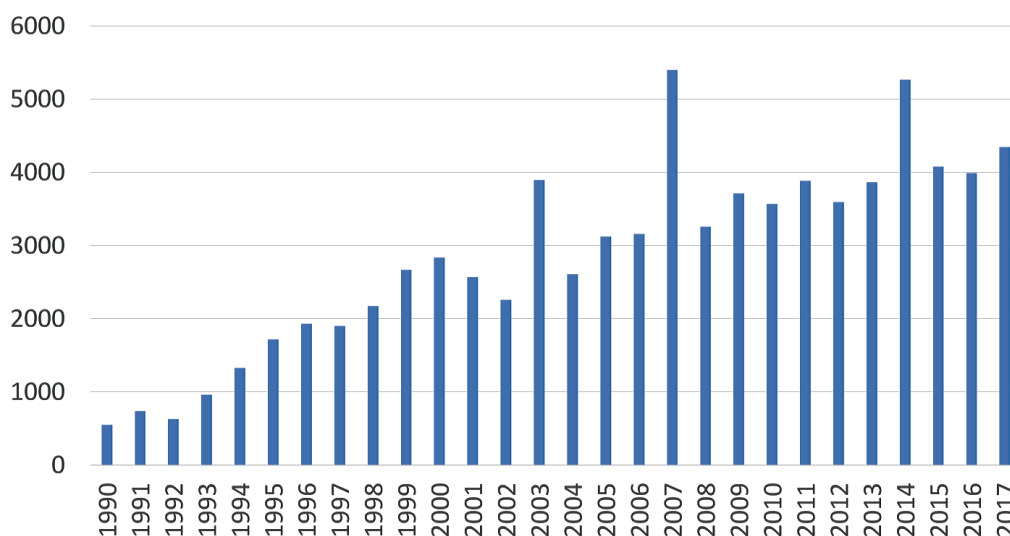
W 2017 roku w **4 342** szkoleniach zrealizowanych przez FRDL udział wzięło 67 692 osób, co przełożyło się na 90 596 osobodni szkoleniowych.

Szkolenia realizowane przez FRDL podzielić można na cztery grupy: otwarte, zlecone, projektowe oraz organizowane w ramach forów specjalistów samorządowych.

Wśród szkoleń zrealizowanych przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej w 2017 roku największą część stanowiły **szkolenia otwarte**.

W 2017 roku wzrosła także liczba szkoleń zleconych (o 132 szkolenia w stosunku do roku 2016).

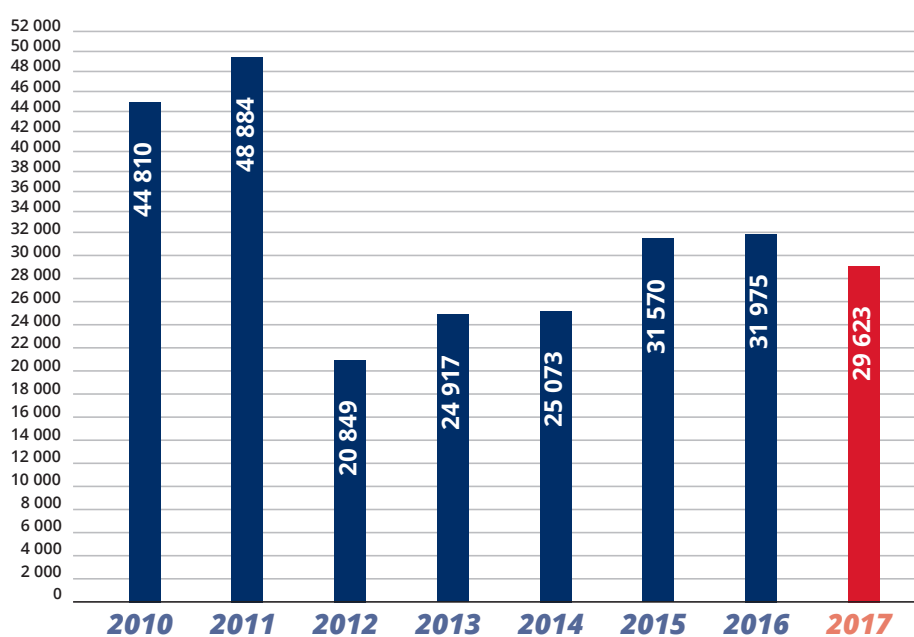
Szkolenia FRDL 1990 - 2017

Rodzaje szkoleń w 2017 roku

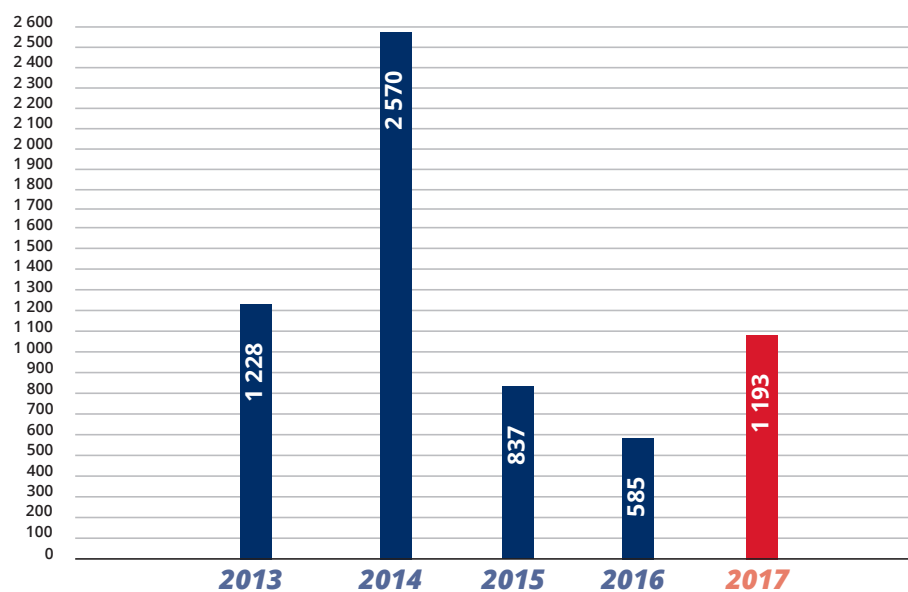
Rodzaje szkoleń	liczba wszystkich szkoleń	liczba uczestników	liczba osobdni szkoleniowych
szkolenia otwarte	2142	24 955	29 623
szkolenia zlecone	579	16 848	19 670
spotkania forów	428	14 609	17 035
szkolenia projektowe	1 193	11 280	24 268
Razem	4 342	67 692	90 596

Szkolenia otwarte i zlecone - liczba osobdni w latach 2010-2017

W 2017 roku odnotowano zdecydowany wzrost liczby szkoleń projektowych.

Liczba szkoleń projektowych w latach 2013-2017

Tematyka szkoleń obejmowała szeroki wachlarz zagadnień związanych z podnoszeniem kompetencji pracowników samorządowych, którzy są najważniejszymi adresatami działalności szkoleniowej FRDL. W 2017 roku oferta szkoleń otwartych FRDL obejmowała takie dziedziny, jak:

- ▶ finanse, podatki, rachunkowość
- ▶ zamówienia publiczne
- ▶ prawo pracy, kadry, płace
- ▶ organizacja pracy urzędu, archiwizacja dokumentów
- ▶ oświata
- ▶ pomoc społeczna
- ▶ prawo budowlane, nieruchomości
- ▶ prawo administracyjne
- ▶ gospodarka komunalna
- ▶ transport, komunikacja, drogi
- ▶ ochrona zdrowia
- ▶ kultura, sport
- ▶ ochrona środowiska
- ▶ sprawy obywatelskie
- ▶ zarządzanie
- ▶ kursy zawodowe
- ▶ fundusze europejskie
- ▶ kontrola i nadzór
- ▶ zmiany w VAT
- ▶ ochrona danych osobowych
- ▶ nowelizacja ustaw

Metodologia organizacji szkoleń w FRDL

Sukces w organizacji szkoleń FRDL wynika ze stosowanej przez ośrodki regionalne metody, która zakłada:

- ▶ przygotowanie szerokiej oferty tak, aby każda grupa docelowa miała możliwość wyboru szkoleń interesującej tematyki;
- ▶ dostosowanie oferty do bieżących zmian regulacji prawnych;
- ▶ weryfikowanie potrzeb szkoleniowych bezpośrednio u uczestników;
- ▶ znajomość terminarza pracy urzędnika samorządowego;
- ▶ elastyczność cenową;
- ▶ współpracę z najlepszymi trenerami, którzy posiadają bogatą wiedzę praktyczną z zakresu danego zagadnienia, rozpoznawalność nazwiska trenera wśród pracowników JST;
- ▶ zdobywanie nowych trenerów – wybitnych ekspertów, praktyków w danych dziedzinach;
- ▶ bezpośredni kontakt z uczestnikami co pozwala na szybką ewaluację, ocenę trenera, ocenę poziomu zadowolenia ze świadczonych usług szkoleniowych;
- ▶ przygotowanie i wysyłanie oferty szkoleniowej na dany miesiąc z co najmniej miesięcznym wyprzedzeniem;
- ▶ członkostwo w forach branżowych, które przekłada się na wybór oferty szkoleniowej FRDL;
- ▶ wypracowanie marki FRDL wśród pracowników JST oraz zaufania do wysokiej jakości usług szkoleniowych.

Szkolenie w Ośrodku lubelskim

Szkolenia FRDL w ramach realizacji projektów

Szkolenia Fundacji realizowane w ramach projektów skierowane były m.in. do: samorządowców, przedstawicieli organizacji pozarządowych, nauczycieli i uczniów, osób niepełnosprawnych, bezrobotnych, seniorów. Tematyka szkoleń dotyczyła takich zagadnień, jak: aktywizacja społeczna i zawodowa, budowanie partnerstw, przedsiębiorczość, zarządzanie, współpraca pomiędzy uczniami i nauczycielami. Łącznie, w ramach projektów zrealizowano w 2017 roku **1 193 szkolenia** dla **11 280 uczestników**.

Jednym z działań, w którym realizowano komponent szkoleniowy był projekt **Profesjonalni urzędnicy – prawo budowlane** w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Ministerstwo Rozwoju. Projekt rozpoczął się w 2017 roku i jest w trakcie realizacji, koordynowany jest przez Ośrodek Regionalny FRDL w Zielonej Górze. Polega na dostarczeniu aktualnej wiedzy na temat regulacji prawnych w zakresie prawa budowlanego pracownikom Wojewódzkich Inspektoratów Nadzoru Budowlanego (WINB), Powiatowych Inspektoratów Nadzoru Budowlanego (PINB) oraz pracownikom administracji architektoniczno-budowlanej urzędów wojewódzkich i starostw powiatowych z terenu czterech województw: lubuskiego, zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. Pierwszym etapem projektu była organizacja

szkoleń, drugim etapem będą indywidualne konsultacje z ekspertem z zakresu prawa budowlanego. W ramach całego projektu wsparciem zostanie objętych 550 pracowników administracji architektoniczno-budowlanej oraz nadzoru budowlanego z 164 instytucji, podczas planowanych 37 szkoleń.

W 2017 roku zorganizowanych zostało 17 szkoleń, w których wzięło udział 300 osób z 91 instytucji. W ramach projektu Ośrodek współpracuje z siedmioma trenerami, ekspertami z dziedziny prawa budowlanego, wyłonionymi do projektu poprzez zapytania ofertowe.

Akademia umiejętności menedżerskich to nowe przedsięwzięcie szkoleniowe, wprowadzone przez OKST w Katowicach we współpracy z prezydentem Miasta Racibórz. Projekt, skierowany do dyrektorów jednostek organizacyjnych, zarządów spółek oraz dyrektorów placówek oświatowych Miasta Racibórz, realizowany był w okresie od października 2016 do czerwca 2017. Celem cyklu szkoleniowego było rozwinięcie umiejętności z zakresu zarządzania jednostką, zarządzania zasobami ludzkimi oraz z zakresu ekonomiczno-finansowego działania jednostki.

Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pańki od ponad 15 lat docenia te urzędy starostw powiatowych, miast na prawach powiatu, miast i gmin, które w minionym roku szkoliły się w Ośrodku najczęściej. W trakcie uroczystego spotkania w dniu 23 maja 2017 r. połączonym z otwarciem nowej siedziby Ośrodka wręczone zostały nagrody **Lider Edukacji**

Szkolenie w ramach Akademii Umiejętności Menedżerskich

Samorządowej w województwach śląskim, dolnośląskim i wielkopolskim w czterech kategoriach: starostw powiatowych, miast na prawach powiatu, miast i gmin.

Wśród wyróżnionych samorządów znalazły się: miasta Zabrze, Sosnowiec, Jelenia Góra oraz Poznań, Starostwa

Powiatowe w Wodzisławiu Śląskim i Poznaniu, Urzędy Miast Racibórz i Świdnica, Urzędy Gmin Kobierzyce i Gierałtowie.

Lider Edukacji Samorządowej – nagrodzone samorzady

Szkolenie dla uczestników projektu „Profesjonalni urzędnicy – prawo budowlane”, Zielona Góra, listopad 2017

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

Rozdział IV / Rozwiązywanie problemów lokalnych

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności inicjuje i wdraża projekty wspierające samorządność i środowiska lokalne. Od roku 1989 Fundacja realizuje projekty w partnerstwie z administracją publiczną, samorządami lokalnymi i jednostkami im podległymi, a także organizacjami pozarządowymi i społecznościami lokalnymi. Prowadzi innowacyjne i autorskie projekty o charakterze edukacyjnym, badawczym, wdrożeniowym i doradczym na rzecz budowy więzi lokalnych i rozwoju kapitału społecznego wspólnot lokalnych.

FRDL realizuje rocznie kilkadziesiąt projektów w całej Polsce i poza jej granicami.

W ramach swojej działalności FRDL w 2017 roku zrealizowała projekty z zakresu aktywizacji zawodowej, edukacji, problematyki polityki społecznej, w tym dotyczące ekonomii społecznej. Projekty dotyczyły także zarządzania strategicznego, polityki kulturalnej a także koncentrowały się na tematyce związanej z prawem budowlanym i planowaniem przestrzennym oraz innowacji na terenach wiejskich.

W 2017 roku Fundacja realizowała 43 projekty, w tym 2 projekty ogólnopolskie, 2 projekty ponadregionalne, 33 regionalne oraz 6 projektów międzynarodowych.

EKONOMIA SPOŁECZNA

W całym kraju funkcjonują Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej świadczące usługi wspierające tworzenie i rozwój podmiotów ekonomii społecznej. Lecz tylko te ośrodki, które uzyskały akredytację w ramach Systemu Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej – AKSES, mogą pozyskiwać na ten cel dofinansowanie ze środków publicznych. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej z sukcesem zakończyła proces akredytacji i współprowadzi obecnie **cztery Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej**. Każdy OWES prowadzi działania wspólne dla całej sieci, zgodnie z AKSES, oraz dodatkowo posiada własną, autorską koncepcję działań wspierających rozwój ekonomii społecznej w poszczególnych regionach. FRDL współtworzy OWES w województwach: lubuskim, małopolskim i świętokrzyskim. Celem działalności każdego z ośrodków jest rozwój, aktywizacja i urynkowanie sektora ekonomii społecznej poprzez działania m.in. o charakterze animacyjnym, doradczym, szkoleniowym i dotacyjnym.

Ośrodek Wsparcia
Ekonomii Społecznej
w Zielonej Górze

Rozkręcamy społeczny biznes (Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Zielonej Górze)

To projekt realizowany od 1 października 2015 r. do 30 września 2018 r., w partnerstwie z Fundacją na rzecz

Collegium Polonicum i Wojewódzkim Urzędem Pracy w Zielonej Górze. W ramach projektu prowadzony jest Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, który obejmuje zasięgiem powiaty z terenu województwa lubuskiego: krośnieński, zielonogórski, wschowski, żarski, sulęciński, ślubicki oraz miasto Zielona Góra. Podejmowane działania mają na celu wzmocnienie potencjału sektora ekonomii społecznej poprzez zwiększenie zatrudnienia oraz działania wspierające jakość funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej (PES). W 2017 roku Ośrodek Regionalny FRDL w Zielonej Górze zorganizował w ramach projektu cykl działań edukacyjnych podnoszących wiedzę i umiejętności:

1. Bezpłatne szkolenia skierowane do organizacji pozarządowych w zakresie:
 - ◆ stosowania społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych
 - ◆ animacji dla PES, lokalnych liderów, osób chcących założyć PES
 - ◆ prawnych aspektów prowadzenia działalności gospodarczej w PES
 - ◆ fundraisingu w PES
 - ◆ biznesu społecznie odpowiedzialnego
 - ◆ finansów w PES
2. Bezpłatne szkolenia i warsztaty branżowe dla przedstawicieli spółdzielni socjalnych utworzonych w ramach projektu (uczestnicy szkoleń uzyskali certyfikaty potwierdzające nabycie kwalifikacji zawodowych).

3. Przygotowanie grup inicjatywnych do założenia spółdzielni socjalnych w ramach projektu poprzez szkolenia z podstaw prawnych, finansowych i tworzenia biznes planów.

Ośrodek Regionalny FRDL w Zielonej Górze poprzez swoje działania intensywnie wspierał jednostki sektora pozarządowego. Z zaproszenia skorzystały fundacje i stowarzyszenia obywatelskie.

Dwa Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej – **MOWES KOM** oraz **MOWES MZ** – w województwie małopolskim prowadzi FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji w partnerstwie z Fundacją Gospodarki i Administracji Publicznej, Agencją Rozwoju Małopolski Zachodniej S.A., Fundacją Biuro Inicjatyw Społecznych, Spółdzielnią Socjalną OPOKA oraz Związkiem Lustracyjnym Spółdzielni Pracy. Obydwa projekty współfinansowane są z Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekty są adresowane do istniejących podmiotów ekonomii społecznej, jednostek samorządu terytorialnego, a przede wszystkim do grup inicjatywnych zainteresowanych założeniem spółdzielni socjalnej lub przedsiębiorstwa społecznego oraz osób fizycznych z terenu Małopolski, zainteresowanych założeniem podmiotu ekonomii społecznej. Głównym celem projektów jest wzmocnienie potencjału kadrowego, organizacyjnego i finansowego małopolskich podmiotów ekonomii społecznej oraz ułatwienie powstawania nowych podmiotów i przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce, jako skutecznego narzędzia walki z wykluczeniem.

Działania jednego Ośrodka prowadzone są na terenie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego i dofinansowane m.in. w ramach projektu „MOWES – Małopolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej – Krakowski Obszar Metropolitalny” realizowanego w okresie 1.08.2016–31.01.2020. Natomiast drugi obejmuje działaniami subregion zachodni, a jego działalność dofinansowana jest m.in. z projektu „MOWES – Małopolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej – Małopolska Zachodnia”. Jest realizowany w okresie 1.08.2016-31.07.2019.

W ramach projektu „MOWES KOM” w 2017 roku:

- ▶ przeprowadzono 6 naborów grup inicjatywnych złożonych z osób fizycznych lub prawnych zainteresowanych wsparciem szkoleniowo-doradczym i pozyskaniem dotacji na utworzenie/przystąpienie do przedsiębiorstwa społecznego;
- ▶ zorganizowano 36 dni szkoleniowych;

- ▶ przez cały rok 2017 działał przy FRDL MiSTiA Punkt Coworkingu Społecznego, w którym Doradca Pierwszego Wsparcia udzielał porad dotyczących form zakładania przedsiębiorstw społecznych, a także identyfikował potrzeby zgłaszane przez osoby i instytucje, chcące działać w obszarze ekonomii społecznej na terenie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.

W ramach projektu zostały opracowane dwa poradniki:

- ▶ „Przedsiębiorczość społeczna, czyli załóż, pracuj, zarabiaj”
- ▶ „Warianty działalności Podmiotów Ekonomii Społecznej jako inspiracja dla podejmowania decyzji o ich rozwoju”

W ramach projektu „MOWES MZ” w 2017 roku przeprowadzono siedem naborów grup inicjatywnych złożonych z osób fizycznych lub prawnych zainteresowanych wsparciem szkoleniowo-doradczym i pozyskaniem dotacji na utworzenie/przystąpienie do przedsiębiorstwa społecznego.

W roku 2017 Świątokrzyskie Centrum FRDL w Kielcach kontynuowało realizację projektu **Świątokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES)**, realizowanego w okresie 1.09.2016–31.08.2019.

Projekt wdrażany jest w konsorcjum z CARITAS Diecezji Kieleckiej (Lider) i Fundacją Centrum Europy Lokalnej (Partner), a współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Głównym celem projektu jest rozwój, aktywizacja, ekonomizacja Sektora Ekonomii Społecznej (SES) w subregionie południowym województwa świętokrzyskiego przez działania animacyjno-inkubacyjne, doradcze, usługi, szkolenia i szerokie wsparcie finansowe i niefinansowe skierowane do osób fizycznych, w tym zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, jednostek samorządu terytorialnego, sektora pozarządowego, podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych oraz środowiska biznesu i mediów.

Formy działania: funkcjonowanie Biura Głównego i Biur Terenowych ŚOWES i inkubatorów dla podmiotów ekonomii społecznej, animacyjno - inkubacyjne doradztwo ogólne i specjalistyczne, usługi zewnętrzne, szkolenia branżowe, dotacje i wsparcie pomostowe.

AKTYWIZACJA ZAWODOWA

Wiele projektów realizowanych przez FRDL w 2017 roku dotyczyło problematyki aktywizacji zawodowej różnych

grup społecznych: bezrobotnych, niepełnosprawnych i młodych rodziców. Prowadzenie tego typu działań wiąże się z bezpośrednim rozwiązywaniem trudnych sytuacji konkretnych ludzi. Oto przykłady działań w tym zakresie:

„Dziecko pod opieką – czas na pracę”

Projekt realizowany przez Kujawsko-Pomorskie Biuro FRDL w okresie 1.02.2017-30.06.2018, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Projekt pomaga w znalezieniu pracy osobom wyłączonym z rynku pracy z uwagi na sprawowanie opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Dzięki projektowi wyrównywane są szanse kobiet i mężczyzn, umożliwiając im godzenie życia zawodowego z rodzinnym.

Wsparcie w postaci zwrotu kosztów bieżącej opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3 otrzymały łącznie 42 osoby – zarówno kobiety (41), jak i mężczyźni (1).

Uczestnicy projektu sami decydowali o wyborze formy opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3. Największym zainteresowaniem cieszyła się opieka sprawowana przez nianię – ponad 50% uczestników wybrało tę właśnie formę opieki.

Poza uczestnikami, którzy powrócili do pracy po urlopach macierzyńskich i rodzicielskich (24 osoby), były również osoby (18) przebywające na urlopach wychowawczych oraz osoby bezrobotne. Uczestnicy ci skierowani zostali na ścieżkę aktywizacyjną, w ramach której oprócz otrzymanej refundacji kosztów bieżącej opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3 otrzymali wsparcie w postaci:

Kielce – Lokalny Kiermasz Ekonomii Społecznej – Sygnatariusze Trójsektorowego Porozumienia, projekt OWES

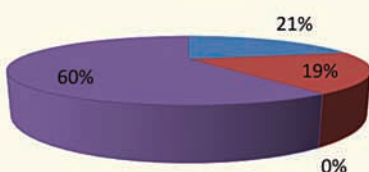

- ▶ indywidualnych i grupowych spotkań z doradcą zawodowym,
- ▶ grupowego wsparcia motywacyjno – psychologicznego,
- ▶ pośrednictwa pracy,
- ▶ szkoleń kompetencyjnych.

Formy opieki nad dziećmi do lat 3 wybrane przez uczestników projektu

■ Żłobki ■ Klub Malucha ■ Opiekun Dzienny ■ Niania

Każdy uczestnik korzystający ze ścieżki aktywizacyjnej miał możliwość udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe.

Okolo 60% uczestników ścieżki aktywizacyjnej znalazło pracę.

„Chcę i pracuję – aktywizacja zawodowa i społeczna osób z dysfunkcjami słuchu z terenu województwa opolskiego”

Projekt realizowany przez Opolskie Centrum Demokracji Lokalnej FRDL w partnerstwie z PZG o/Opole w okresie 1.04.2016–31.03.2018, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Projekt ma na celu przygotowanie niesłyszących uczestników do wejścia na otwarty rynek pracy. Dla każdego uczestnika została zaplanowana ścieżka szkoleniowo-

-doradcza, na którą składa się: doradztwo zawodowe (indywidualne i grupowe), wsparcie psychologiczne (indywidualne i grupowe), szkolenia zawodowe oraz staże zawodowe (dla wybranych osób). Każdy uczestnik znajduje się pod opieką trenera pracy, który jest równocześnie tłumaczem języka migowego. Na koniec 2017 r. 28 osób podniosło swoje kwalifikacje zawodowe, 6 uczestników podjęło zatrudnienie. Dodatkowo w ramach projektu prowadzona jest kampania medialna (prasa i telewizja) ukazująca osoby niesłyszące jako pełnowartościowych pracowników.

Opole, Warsztaty e-PUAP, projekt „Chcę i pracuję”

WZMOCNIENIE PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ I PLANOWANIE PRZESTRZENNE

Konsultacje społeczne w pracy samorządu to znak czasu. FRDL wspiera proces partycypacji społecznej w regionach i społecznościach lokalnych poprzez realizację projektów, dzięki którym urzędnicy samorządowi poznają metodologię pracy konsultacyjnej, a członkowie społeczności lokalnej mają możliwość przekonania się, że wzięcie udziału w konsultacjach oznacza większy wpływ na kształtowanie rzeczywistości.

„Nowa jakość konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym”

Projekt realizowany przez Biuro Zarządu FRDL w Warszawie w okresie 1.04.2016-31.12.2018. Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Granty, które Fundacja przekazuje gminom służą wzmocnieniu procesu konsultacji społecznych dokumentów planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego).

Realizatorzy projektu kładą nacisk na edukację społeczności lokalnej w zakresie procesów planistycznych realizowanych przez gminy oraz włączanie, poprzez konsultacje społeczne, różnych grup interesariuszy na wczesnym etapie pracy nad dokumentami planistycznymi.

Przetestowanie innowacyjnych metod i narzędzi prowadzenia rozszerzonych konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym daje szansę przygotowania dokumentów planistycznych w większym stopniu uwzględniających lokalne potrzeby oraz wypracowanych w drodze uzyskanych kompromisów.

Projekt skierowany jest do 30 gmin z województw:

- ▶ dolnośląskiego,
- ▶ kujawsko-pomorskiego,
- ▶ lubuskiego,
- ▶ łódzkiego,
- ▶ małopolskiego,
- ▶ mazowieckiego,
- ▶ opolskiego,

- ▶ pomorskiego,
- ▶ śląskiego,
- ▶ świętokrzyskiego,
- ▶ wielkopolskiego.

Gminy biorące udział w projekcie przygotowują i realizują działania konsultacyjne wybranego dokumentu planistycznego, otrzymując przy tym wsparcie doradcze ekspertów do spraw konsultacji społecznych, ekspertów do spraw planowania przestrzennego oraz grant finansowy na przeprowadzenie zaplanowanych procesów konsultacyjnych.

W wyniku działań projektowych w roku 2017 pięć gmin zakończyło konsultacje społeczne swoich dokumentów planistycznych. W dwóch jednostkach Rady Gmin podjęły uchwały przyjmujące zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Najczęściej wybieranymi technikami konsultacji społecznych przez gminy były warsztaty konsultacyjne oraz punkty konsultacyjne.

Ośrodek Regionalny FRDL w Zielonej Górze pod koniec 2017 roku rozpoczął realizację projektu **Niskoemisyjność i prognozowanie zapotrzebowania na tereny w planowaniu przestrzennym – szkolenia dla gminnych służb planistycznych**. Projekt zakłada przeszkolenie 1500 pracowników z 400 JST zajmujących się planowa-

„Nowa jakość konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym”, warsztaty konsultacyjne w gminie Ustka

„Nowa jakość konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym”, punkt konsultacyjny, gmina Zielonka

niem przestrzennym i jest realizowany w okresie 1.11.2017-31.12.2018. Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

POLITYKA SPOŁECZNA

W tej dziedzinie ośrodki regionalne FRDL pracują w terenie od lat. Wspieranie samorządów w realizacji polityki społecznej to wdrażanie wypracowanych lokalnie strategii społecznych. Konkretne działania projektowe rozwiązują problemy rodzin borykających się z trudnościami. Partnerstwo z instytucjami samorządowymi jest nieodłącznym elementem tych działań.

„Blżej rodziny i dziecka – wsparcie rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz wsparcie pieczy zastępczej”

Projekt, realizowany przez Opolskie Centrum Demokracji Lokalnej FRDL w okresie 1.04.2016-30.06.2018, współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Projekt realizowany jest w bardzo szerokim partnerstwie: ROPS Opole, OCDL FRDL, JST (Miasto Opole, gminy: Domaszowice, Łubniany, Brzeg, Paczków, Kluczbork, Popielów, Grodków, Głubczyce, Korfantów, Zdzie-

szowice, Bierawa, Dąbrowa, Strzelce Opolskie, Pokój, Powiat Krapkowice). OCDL FRDL jako jedyny partner reprezentuje sektor pozarządowy.

Głównym założeniem projektu jest zwiększenie dostępu do usług społecznych świadczonych w województwie opolskim na rzecz rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz pieczy zastępczej, które pozwolą wyeliminować deficyty lub dysfunkcje tych grup oraz przeciwdziałać ich marginalizacji.

„Utworzenie i rozwój sieci świetlic środowiskowo-socjoterapeutycznych na terenie Miasta i Gminy Bodzentyn”

Projekt, realizowany przez Świętokrzyskie Centrum FRDL w Kielcach w partnerstwie z Gminą Bodzentyn (Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Bodzentynie) w okresie 1.01.2017–31.12.2018, współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Projekt ma na celu rozwój i poprawę jakości usług społecznych dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz ich otoczenia, w tym rodzin i dzieci, zamieszkujących na terenie Miasta i Gminy Bodzentyn w województwie świętokrzyskim. Zostały utworzone i wyposażone cztery świetlice środowiskowo-socjoterapeutyczne, funkcjonują one w czterech miejscowościach:

Kielce – zajęcia teatralne dla dzieci w ramach projektu „Utworzenie i rozwój sieci świetlic środowiskowo-socjoterapeutycznych w Bodzentynie”

Leśnej, Wzdole, Bodzentynie i Św. Katarzynie. W ramach projektu stworzony został atrakcyjny dla dzieci program zajęć w sferze edukacyjnej, rozwojowej i terapeutycznej (język angielski, matematyka, edukacja społeczna i obywatelska, zajęcia z psychoterapeutą i socjoterapeutą). Projekt oferuje również wsparcie psychologiczno-socjoterapeutyczne dla rodzin przeżywających trudności w sprawowaniu opieki nad dziećmi i ich wychowaniu. Prowadzone są zajęcia grupowe i indywidualne z psychoterapeutą i socjoterapeutą, które mają na celu wzmocnienie w rodzinach przeżywających trudności w sprawowaniu opieki nad dziećmi i ich wychowywaniu zdolności do pełnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczych, wspierają w rozwiązywaniu trudności w życiu codziennym. W okresie wakacyjnym zostały zorganizowane wyjazdowe warsztaty socjoterapeutyczne z udziałem dzieci i ich rodziców, uczestników projektu. Wyjazdowe warsztaty miały na celu umożliwienie członkom rodzin odnalezienie się we właściwych rolach rodzinnych. Była to niejednokrotnie pierwsza możliwość, aby rodziny razem mogły spędzić ze sobą wolny czas, z dala od trosk codziennych i obowiązków domowych w komfortowych warunkach.

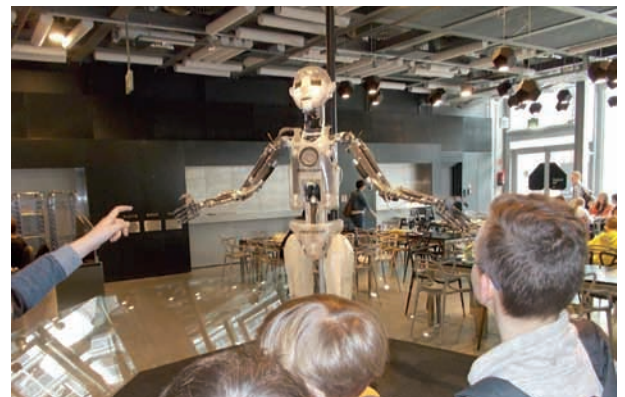
EDUKACJA

Projekty edukacyjne to wdzięczne pole działalności ośrodków FRDL. Wprowadzanie nowych możliwości uczenia się, wspieranie osób uzdolnionych, rozwój umiejętności dzieci i młodzieży, doposażenie szkół i przedszkoli wiąże się z pracą w środowisku uczniów i nauczycieli. W tej dziedzinie szybko widać efekty pracy przekładające się na entuzjazm i pasję zdobywania wiedzy.

„Kolekcjonerzy wiedzy – mistrzowie eksperymentów”

Projekt realizowany jest przez Ośrodek Regionalny FRDL w Opolu w okresie 1.06.2016-31.05.2018. Skierowany jest do uczniów i nauczycieli publicznych szkół podstawowych i gimnazjalnych z terenu czterech gmin (Krapkowice, Prószków, Komprachcice, Dąbrowa) oraz dwóch szkół podstawowych niepublicznych o uprawnieniach szkoły publicznej, prowadzonych przez Stowarzyszenie Pro Liberis Silesiae (Opole, Tarnów Opolski),

„Kolekcjonerzy wiedzy – mistrzowie eksperymentów” – w ramach projektu realizowano m.in. warsztaty biologiczno-chemiczne, a także wiele wyjazdów w miejsca edukacji bezpośredniej (np. do Centrum Nauki Kopernik w Warszawie)

„Mikroświat – makrowiedza. Edukacyjne ewolucje” – pikniki edukacyjne w szkołach

mieszczących się w granicach Aglomeracji Opolskiej i prowadzących kształcenie ogólne. Głównym celem projektu jest podniesienie kompetencji kluczowych przez uczniów oraz uzyskanie kwalifikacji lub nabycie kompetencji przez nauczycieli.

„Mikroświat – makrowiedza. Edukacyjne ewolucje”

Projekt realizowany przez Ośrodek Regionalny FRDL w Opolu w okresie 1.08.2016–31.10.2017 w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014–2020. Skierowany jest do uczniów i nauczycieli Publicznego Gimnazjum w Dobrodzieniu oraz Publicznej Szkoły Podstawowej w Pludrach. Główny cel projektu to podniesienie przez uczniów kompetencji kluczowych i cyfrowych oraz uzyskanie kwalifikacji lub nabycie kompetencji przez nauczycieli. Projekt zakłada szerokie wsparcie w postaci zajęć pozalekcyjnych oraz wyjazdów w miejsca edukacji bezpośredniej dla uczniów. Wsparcie dla nauczycieli obejmowało szkolenia stacjonarne, wyjazdowe oraz studia podyplomowe. Ponadto w ramach projektu zostały wyposażone pracownie szkolne w/w szkół. Na zakończenie projektu zorganizowano dwa jednodniowe wydarzenia naukowe – pikniki edukacyjne. W ramach pikników zapewniono część

ekspozycyjną prezentowaną przez animatorów (pokazy naukowe) oraz warsztaty tematyczne dla uczestników pikników – Ekotorby (w obu szkołach) i Ekokarmniki w PSP (PG) w Dobrodzieniu. Warsztaty były prowadzone przez profesjonalnych animatorów.

„Szkoła Równych szans – VII edycja”

Projekt, realizowany przez Centrum Mazowsze – Ośrodek Regionalny FRDL w Warszawie w okresie 1.02.2017–31.01.2018, współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Cel projektu to wzmocnienie kompetencji kluczowych, postaw i umiejętności niezbędnych na rynku pracy uczniów dziewięciu szkół z województwa mazowieckiego.

W ramach projektu zapewnione było wsparcie dla trzech szkół podstawowych i sześciu szkół ponadgimnazjalnych. Wsparcie skierowano do 1 437 uczniów z dziewięciu szkół: ośmiu z terenu warszawskiej dzielnicy Praga Południe i jednej szkoły podstawowej z terenu gminy Grodzisk Mazowiecki. Wśród szkół warszawskich uczestniczących w projekcie były dwie szkoły podstawowe, cztery licea ogólnokształcące oraz dwa technika.

„Szkoła Równych Szans” – zajęcia z uczniami

Działania obejmowały zajęcia dodatkowe: wyrównawcze, koła zainteresowań w zakresie komunikacji w językach obcych, kompetencji matematyczno-przyrodniczych, informatycznych oraz umiejętności społecznych, wyjazdy edukacyjne, a także doposażenie pracowni TIK oraz pracowni przedmiotowych.

PRAWO BUDOWLANE

W 2017 roku Ośrodki FRDL w Białymstoku i Zielonej Górze rozpoczęły realizację dwóch ponadregionalnych projektów dotyczących podnoszenia kwalifikacji urzędników w zakresie prawa budowlanego. Projekty realizowane są ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

„Prawo budowlane. Profesjonalny urzędnik dla zrównoważonego rozwoju”

Projekt realizowany przez Podlaskie Centrum FRDL w Białymstoku w okresie 1.06.2017-31.05.2018 r. skierowany jest do pracowników organów administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego. Kluczowym efektem tego projektu ma być ujednoczenie interpretacji zmian przepisów z zakresu prawa budowlanego, co przełoży się na jakość pracy organów administracji architektoniczno-budowlanej i nadzoru budowlanego oraz lepsza jakość wydawanych decyzji administracyjnych, a tym samym usprawnienie procesów inwestycyjno-budowlanych. Projekt realizowany w województwach: warmińsko-mazurskim, podlaskim, mazowieckim i lubelskim.

„Profesjonalni urzędnicy – prawo budowlane”

Projekt realizowany przez Ośrodek Regionalny FRDL w Zielonej Górze w okresie 1.06.2017-31.05.2018.

Polega on na dostarczeniu aktualnej wiedzy na temat regulacji prawnych w zakresie prawa budowlanego pracownikom Wojewódzkich Inspektoratów Nadzoru Budowlanego (WINB), Powiatowych Inspektoratów Nadzoru Budowlanego (PINB) oraz pracownikom administracji architektoniczno-budowlanej urzędów wojewódzkich i starostw powiatowych z terenu czterech województw: lubuskiego, zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. Pierwszy etap projektu to organizacja szkoleń, drugi – indywidualne konsultacje z ekspertem z zakresu prawa budowlanego. W ramach projektu wsparciem zostanie objętych 550 pracowników administracji architektoniczno-budowlanej oraz nadzoru budowlanego z 164 instytucji, podczas planowanych 37 szkoleń.

KULTURA

W tej dziedzinie, podobnie jak w planowaniu strategicznym na poziomie lokalnym, potrzebne jest nowe spojrzenie na zasoby i możliwości angażowania społeczności lokalnych w proces tworzenia i prowadzenia lokalnej polityki kulturalnej. Tę problematykę w 2017 roku podejmowały projekty FRDL dotyczące obszaru kultury. Jeden z nich prezentujemy poniżej.

„Czy polityki kulturalne oparte są na dowodach? Wpływ diagnoz na projektowanie samorządowych polityk sektora kultury”

Projekt realizowany przez FRDL MISTiA w Krakowie w okresie 01.07.2015–30.06.2017, współfinansowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Celem projektu była metaanaliza działań diagnostycznych i konsultacji eksperckich w sektorze kultury na szczeblu samorządu terytorialnego oraz rozpoznanie mechanizmów decyzyjnych w zakresie kreowania publicznych polityk kulturalnych.

Działania obejmowały m.in. przeprowadzenie badań terenowych (12 studiów przypadku, z czego cztery dotyczyły Małopolski i Krakowa) i analiz oraz opracowanie raportu dotyczącego organizacji procesu decyzyjnego w zakresie projektowania samorządowych polityk kulturalnych, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu diagnoz i konsultacji eksperckich oraz społecznych na ten proces, opracowanie narzędzi usprawniających proces decyzyjny oraz realizacja pilotażu (action research), implementacja rekomendacji zarządczych w jednym samorządzie.

W ramach projektu powstał raport „Diagnozy w kulturze. Badania i analizy w projektowaniu i wdrażaniu samorządowych polityk kulturalnych”.

Projekt realizowany był w partnerstwie z Małopolskim Instytutem Kultury w Krakowie.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

Rozdział V / Współpraca międzynarodowa oraz rozwój demokracji lokalnej i społeczeństwa obywatelskiego za granicą

Działalność międzynarodowa Fundacji skupia się na promocji Polski, jej osiągnięć w sferze reformowania społeczeństwa, gospodarki i państwa. Pierwsze inicjatywy międzynarodowe rozpoczęły się już w 1992 roku. Od tamtego czasu Fundacja zrealizowała szereg projektów – m.in. we współpracy z krajami Europy Środkowo-Wschodniej (głównie z państwami bałkańskimi), byłymi republikami radzieckimi położonymi w Azji, a także z Tunezją, która w 2011 roku rozpoczęła proces budowania demokratycznych struktur państwa.

W ostatnich latach najwięcej działań FRDL za granicą realizowanych jest na rzecz Ukrainy. Fundacja od blisko 20 lat wspiera tam reformy demokratyczne na szczeblu lokalnym oraz rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Projekty realizowane obecnie we współpracy z Ukrainą koncentrują się na przekazywaniu najlepszych doświadczeń i dobrych praktyk w obszarze polskiej samorządności lokalnej, praktycznych aspektów diagnozowania potrzeb i problemów lokalnych oraz wdrażania procesów partycypacyjnego planowania strategicznego. Ponadto działania projektowe służą realizacji diagnoz, opracowaniu raportów prezentujących uwarunkowania lokalne, wspieraniu zarządzania zasobami lokalnymi, wzmacnianiu zaangażowania mieszkańców w życie publiczne oraz stymulowaniu rozwoju przedsiębiorczości lokalnej. Głównymi odbiorcami działań są przedstawiciele jednostek terytorialnych, organizacji pozarządowych, liderzy lokalni i młodzież.

Projekty wspierające rozwój decentralizacji na Ukrainie

Decentralization Offering Better Results and Efficiency (DOBRE)

Najważniejszy projekt międzynarodowy, w którym od lipca 2016 roku bierze udział FRDL to **Decentralization Offering Better Results and Efficiency (DOBRE)**. Jest on odpowiedzią na wyzwania, jakie stoją przed Ukrainą w związku z decentralizacją władzy publicznej i reformą samorządu terytorialnego.

Program finansowany jest przez USAID (Amerykańską Agencję ds. Rozwoju Międzynarodowego) i realizowany przez międzynarodowe konsorcjum, którego liderem jest Global Communities. Jego celem jest wzmocnienie samorządu lokalnego na Ukrainie, wsparcie procesu decentralizacji oraz zapewnienie warunków dla rozwoju społeczności lokalnych. Program zakończy się w marcu 2021 roku.

Działania programu koncentrują się na wsparciu nowo powstałych jednostek terytorialnych w zakresie lepszego zarządzania zasobami lokalnymi, poprawy jakości usług publicznych, lepszego zarządzania finansami, stymulowania rozwoju gospodarczego oraz wzmocnienia zaangażowania obywateli w sprawy publiczne. Dotychczas

były one realizowane w **50 tzw. skonsolidowanych jednostkach terytorialnych** zlokalizowanych w następujących obwodach:

- ▶ dneipropietrowskim (1)
- ▶ iwanofrankowskim (2)
- ▶ charkowskim (3)
- ▶ chersońskim (4)
- ▶ kirowohradzkim (5)
- ▶ mikołajowskim (6)
- ▶ tarnopolskim (7)

Praca Zespołu Strategicznego, Gromada Apostołowe, 16 maja 2017

Efekty tych działań mają posłużyć jako zachęta dla innych, jeszcze nieskonsolidowanych jednostek do łączenia się w większe podmioty, które będą mogły sprawnie wypełniać swoje funkcje. Program obejmuje także dodatkowe komponenty: edukacyjny skierowany do młodzieży, kobiet i lokalnych liderów; rozwijania sektora edukacji na potrzeby administracji publicznej, wsparcia technologicznego, a także kampanię medialną skierowaną do ukraińskiego społeczeństwa.

FRDL realizuje jeden z ważniejszych komponentów projektu, polegający na wsparciu ukraińskich jednostek w zakresie przygotowywania **strategicznych planów rozwoju**. Ponieważ bardzo istotnym aspektem realizacji programu jest budowanie zaufania społecznego do wprowadzanych reform oraz nowych struktur samorządowych, Fundacja w swoich działaniach kładzie bardzo mocny nacisk na stosowanie partycypacyjnych metod, w tym tzw. **metody FRDL w zakresie planowania strategicznego**. Podejście to zakłada między innymi: zaangażowanie w prace nad dokumentem strategicznym **szerokiej reprezentacji środowiska lokalnego**, przyjęcie **perspektywy zrównoważonego rozwoju** (ozna-

czającego, że analizy i decyzje podejmowane w trakcie wypracowywania strategicznych rozwiązań obejmują trzy obszary: gospodarczy, społeczny i środowiskowy), przeprowadzenie pogłębionej **diagnozy społecznej** (obejmującej zarówno analizę danych zastanych, jak i realizację badań społecznych), weryfikację wypracowanych rozwiązań w toku **rzeczywistych i efektywnych** konsultacji społecznych, **ścisłą współpracę** pomiędzy interesariuszami społecznymi i instytucjonalnymi, pracownikami urzędu oraz konsultantami ze strony FRDL w pracach nad dokumentem.

Efektem tych działań jest:

- ▶ w pierwszej fazie – przygotowanie raportów diagnostycznych opisujących zidentyfikowane problemy lokalne, stosowane w jednostce praktyki zarządcze oraz potencjalne obszary wsparcia;
- ▶ w drugiej fazie – przygotowanie strategii zrównoważonego rozwoju, zawierających m.in. podsumowanie wyników badań społecznych zrealizowanych w gromadzie, wizję rozwoju, cele strategiczne i operacyjne, wskaźniki oddziaływania i rezultatów

wdrażania strategii, źródła finansowania działań, system wdrażania i monitorowania realizacji strategii wraz zasadami aktualizacji dokumentu, szczegółowy plan działań (perspektywa krótkookresowa), raport o stanie gromady oraz karty priorytetowych projektów.

Prowadzone przez Fundację prace są realizowane we wszystkich 50 ukraińskich jednostkach terytorialnych objętych wsparciem.

Ponadto, dla przedstawicieli poszczególnych gromad, Fundacja organizuje **cykl szkoleń pt. „Akademia Przywództwa”** (realizowany dodatkowo w ścisłej współpracy z Radą Europy), a także wizyty studyjne do polskich gmin, gdzie ukraińscy uczestnicy mają okazję zapoznać się z zasadami funkcjonowania i najciekawszymi osiągnięciami polskich samorządów.

Główne działania FRDL, zrealizowane w ramach programu DOBRE w 2017 roku, to:

- ▶ 52 raporty diagnostyczne prezentujące najważniejsze uwarunkowania rozwojowe jednostek uczestniczących w programie;
- ▶ 21 strategii rozwoju wypracowanych przy szerokim zaangażowaniu społeczności lokalnych (poprzez badania społeczne i konsultacje oraz różnorodne działania aktywizujące);

- ▶ 21 procesów partycypacyjnego planowania strategicznego, których efektem będzie kolejnych 21 strategii rozwoju (działanie to jest w trakcie realizacji i zostanie sfinalizowane z końcem kwietnia 2018 r.);
- ▶ 9 sesji szkoleniowych w ramach „Akademii Przywództwa”, w trakcie których przeszkolono 79 uczestników (30 uczestników zakończyło w 2017 r. pełny cykl szkoleniowy i uzyskało certyfikaty Akademii Przywództwa);
- ▶ 3 wizyty studyjne do Polski dla przedstawicieli ukraińskich władz samorządowych.

Na kolejne lata zaplanowane są dalsze działania, w tym:

- ▶ następne (co najmniej) 21 strategii rozwoju,
- ▶ kolejne sesje „Akademii Przywództwa”,
- ▶ wizyty studyjne do Polski,
- ▶ wizyty monitorujące realizację strategii w poszczególnych gromadach,
- ▶ badania społeczne w jednostkach uczestniczących w programie.

W styczniu 2018 roku ukraińskie Ministerstwo Rozwoju Regionalnego wdrażające proces decentralizacji i rozwoju samorządności uznało program DOBRE za jeden z **najlepszych i najefektywniejszych projektów wspierających te ważne dla Ukrainy przemiany.**

Akademia Przywództwa w ramach programu DOBRE, Kijów 27-29.09.2017

Polsko-ukraiński mecz w trakcie pobytu w Polsce, w ramach „Akademii Przywództwa”, Legionowo, 28.07.2017

„Strategia Rozwoju Gromady Muzykiwka” przygotowana w ramach programu DOBRE.

Grupa przedstawicieli ukraińskich gromad podczas wizyty studyjnej w gminach Mszczonów, Lesznowola, Legionowo, 26-28.07.2017

„Strategia Rozwoju Gromady Muzykiwka” przygotowana w ramach programu DOBRE

Jedna z prac przygotowanych na konkurs rysunkowy dla dzieci, w ramach działań aktywizujących społeczność lokalną, Gromada Caryczanka, 30.05.2017

Współpraca połączonych gromad na rzecz partycypacji społecznej w zarządzaniu oświatą

Szczecińskie Centrum Szkoleniowe FRDL wspomaga ukraińskie przemiany od 2000 roku. Podejmowane działania zmierzają ku tworzeniu w Ukrainie społeczeństwa obywatelskiego otwartego na współpracę z Polakami. Ich istotnym elementem jest przekazywanie polskich doświadczeń sprawdzonych w działalności FRDL. Przyczyniają się one także do budowania zaufania dla współpracy z Polską w środowiskach lokalnych Ukrainy. Oprócz zaangażowania eksperckiego w projekt „DOBRE” w 2017 roku Ośrodek FRDL w Szczecinie realizował na Ukrainie projekt „Współpraca połączonych gromad na rzecz partycypacji społecznej w zarządzaniu oświatą” współfinansowany przez Fundację Solidarności Międzynarodowej. Był to już 21. projekt realizowany z tym samym partnerem (Instytut Demokracji im. Pyłypa Orlika), z którym szczecińskie Centrum Szkoleniowe współpracuje od 18 lat.

Działania projektu skierowane były do środowisk lokalnych małych, niedawno połączonych gromad ukraińskich. To społeczności budujące obecnie samorząd terytorialny w skrajnie niekorzystnych warunkach i właściwie bez doświadczenia w tym zakresie.

W projekcie podjęto temat zarządzania oświatą, którą gromady właśnie przejmują od władz rejonu. W sytuacji, kiedy trzeba utworzyć nową sieć szkół, przy jednoczesnym głębokim kryzysie demograficznym, działania projektowe pomogły zorganizować faktyczną rozmowę społeczną na te tematy, która nie jest jedynie komunikowaniem społeczeństwu decyzji władz, ale wspólnym jej budowaniem. Odwołano się do zasad i metod demokracji deliberatywnej, która w poprzednich latach z powodzeniem była wdrażana na Ukrainie w Klubach Dialogu Obywatelskiego. Deliberacje na tematy oświatowe miały równocześnie pomóc w rozwiązaniu metodą partycypacyjną konkretnych problemów w siedmiu gromadach, a zarazem wdrożyć do partycypacji także w in-

nych sprawach. Założono, że po zrealizowaniu projektu społeczności lokalne siedmiu gromad będą chciały i umiały rozwiązywać kolejne problemy, tak oświatowe, jak i z innych dziedzin.

Projekt był realizowany w trzech obszarach tematycznych: [1] zarządzanie oświatą w gromadzie; [2] partycypacja społeczna w gromadzie; [3] współpraca połączonych gromad.

W pierwszym obszarze rezultaty zostały osiągnięte w każdej z siedmiu gromad zaproszonych do projektu. Rezultatem w każdej z nich jest projekt decyzji lokalnych władz dotyczący oświaty. W każdej gromadzie projekt ten powstał w rezultacie przynajmniej trzech spotkań i przyjął kształt projektu uchwały rady gromady lub decyzji wójta i zarządu gromady.

W drugim obszarze w każdej gromadzie została przeprowadzona seria spotkań z udziałem mieszkańców i przedstawicieli władz. W każdym ze spotkań w gromadach uczestniczyło średnio 27 osób, spotkania kończyły się doprowadzeniem do konkretnej decyzji. Powstały także lokalne zespoły ds. deliberacji i konsultacji społecznych zdolne organizować publiczne dyskusje obywatelskie także na inne ważne lokalnie tematy.

W trzecim obszarze została opisana metoda deliberacji w gromadzie jako propozycja do zastosowania, powstał zintegrowany zespół mogący wspomagać procesy deliberacyjne w tych oraz innych gromadach oraz platforma współpracy i wymiany doświadczeń dostępna dla wszystkich zainteresowanych gromad. Równie ważny jak metoda jest zintegrowany 21-osobowy zespół trenerów oraz liderów z połączonych gromad przygotowany w czasie warsztatów i wizyty studyjnej zdolny do wspomaganie nowych gromad w dziedzinie deliberacji społecznych ze szczególnym uwzględnieniem partycypacyjnego zarządzania oświatą. W ramach projektu opublikowane zostały (w wersji elektronicznej) dwa numery Newslettera.

Warsztaty na Ukrainie

Inne działania na Ukrainie

Samorządy i organizacje pozarządowe z rozwijającej się Ukrainy coraz częściej stają się partnerami działań w programowej pracy ośrodków regionalnych FRDL.

Polskie doświadczenia dla ukraińskich przemian

W 2017 roku Podlaskie Centrum FRDL w partnerstwie z Stowarzyszeniem Szukamy Polski oraz Wołyńskim Centrum Zasobów zrealizowało projekt współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany w regionie „Polskie doświadczenia dla ukraińskich przemian”. Projekt realizowany był w Polsce, w województwie podlaskim oraz w Ukrainie w 3 obwodach: równeńskim, wołyńskim oraz tarnopolskim i składał się z dwóch komponentów. Pierwszy to wizyta studyjna w woj. podlaskim, w Białymstoku. Uczestnicy zapoznali się z metodyką pracy nad Strategią Rozwoju Województwa, Regionalnym Programem, kryteriami i procedurami wyboru projektu, spotkali się z członkami polskich komisji, a także zapoznali z przykładami najbardziej prorozwojowych przedsięwzięć zrealizowanych w ostatnich latach w ramach polityki rozwoju regionalnego.

Drugi to seminarium upowszechniające, które odbyło się w trzech miastach: Równem, Łucku oraz Tarnopolu. Wzięli w nim udział uczestnicy projektu, inni członkowie komisji konkursowych, przedstawiciele samorządu oraz lokalnych organizacji pozarządowych. Podczas warsztatów uczestnicy podzielili się swoimi spostrzeżeniami i wnioskami z pobytu w Polsce: zwrócili uwagę na pod-

stawowe różnice, zgłaszali propozycje w sprawie ewentualnych zmian. Bezpośrednio w projekcie wzięło udział 15 osób, pośrednio ponad 150.

Projekt „Polskie doświadczenia dla ukraińskich przemian”, seminarium upowszechniające na Ukrainie w mieście Tarnopol, 11.09.2017 r.

Członkowie Forów Sekretarzy na wyjazdowej sesji w Czernihowie

W dniach 4-8 października 2017 r., w ramach współpracy z Czernihowskim Centrum Podwyższenia Kwalifikacji, odbyła się wizyta studyjna polskiej delegacji składającej się z wójtów, burmistrzów oraz sekretarzy z województwa podkarpackiego i lubelskiego.

Polska delegacja przekazała partnerom ukraińskim swoje doświadczenia z zakresu budowy nowoczesnej samorządności i społeczeństwa obywatelskiego w kontekście starań Ukrainy o akcesję do Unii Europejskiej. Wskazała również korzyści, jakie płyną z możliwości zrzeszania się we „wspólnoty praktyków”, jakimi są samo-

Projekt "Polskie doświadczenia dla ukraińskich przemian", uczestnicy wizyty studyjnej w województwie podlaskim w dniach 04-07.07.2017 r

Uczestnicy sesji
w Radzie Najwyższej Ukrainy

rządowe fora branżowe. Uczestnicy wyjazdu uczestniczyli w obradach Rady Najwyższej Ukrainy, gdzie mogli poznać zasady funkcjonowania i pracy Rady Najwyższej oraz etapy procesu prawotwórczego. Ponadto podczas spotkań z samorządowcami ukraińskimi pracowali nad stworzeniem rozwiązań i zaleceń w celu zniwelowania występujących problemów i ustalenia możliwych obszarów współpracy polskich gmin i ukraińskich wspólnot.

Rezultatem wyjazdu do Czernihowa było zawarcie stałej współpracy samorządowców z Podkarpacia i Lubelszczyzny ze Związkiem Gmin Dorzecza Wisłoka zrzeszającym 22 samorzady. W 2018 roku zaplanowano tydzień współpracy polsko-ukraińskiej, który odbędzie się w maju w Polsce.

Projekt „Aktywna młodzież na rynku pracy – poprawa jakości kształcenia zawodowego i przedsiębiorczego w ukraińskich placówkach edukacyjnych z wykorzystaniem metod symulacyjnych”

Projekt był realizowany przez FRDL MISTiA w latach 2016-2017, dzięki współfinansowaniu w ramach programu polskiej pomocy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Celem projektu była poprawa jakości kształcenia zawodowego i biznesowego w wybranych szkołach zawodowych na terenie zachodniej Ukrainy (6 obwodów Zachodniej Ukrainy: czerniowiecki, iwano-frankowski, lwowski, rówieński, tarnopolski i wołyński), m.in. przy zastosowaniu metody symulacji pracy oraz

Projekt „Aktywna młodzież na rynku pracy” – wizyta studyjna zwycięzców konkursu „Junior Biznesu” w Krakowie

dostosowywaniu do wymogów regionalnych rynków pracy.

W 2017 roku FRDL MISTiA w Krakowie nawiązał współpracę z ukraińskimi organizacjami, między innymi z United Nations Development Programme in Ukraine. W ramach tych kontaktów zrealizowanych zostało sześć wizyt studyjnych, w których łącznie wzięło udział około 120 osób. Wizyty miały na celu zapoznanie przedstawicieli administracji ukraińskiej z polskimi rozwiązaniami i dobrymi praktykami oraz wymianę doświadczeń z polskimi jednostkami w zakresie: kompetencji administracji regionalnej i poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego, wdrażania nowoczesnych instrumentów zarządzania wspólnotami lokalnymi, kreowania rozwoju społeczno-ekonomicznego, we współpracy z innymi sektorami (poza rządowym, gospodarczym, itp.) oraz relacji pomiędzy jednostkami administracji państwowej i samorządowej.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej partnerem VI Kongresu Inicjatyw Europy Wschodniej

Kongres Inicjatyw Europy Wschodniej, który odbył się w dniach 25-26 września 2017 r., jest miejscem spotkań praktyków współpracy rozwojowej i transgranicznej oraz stanowi platformę dialogu środowisk nauki, kultury, edukacji, władz samorządowych i państwowych, twórców i decydentów z tej części Europy. Tego rodzaju platforma ma wspomagać realizację partnerskich projektów z dostępnych źródeł finansowania zewnętrznego. Kongres jest organizowany w ramach działalności Centrum Kompetencji Wschodnich – programu realizowanego przez Miasto Lublin i Samorząd Województwa Lubelskiego. Zadaniem CKW jest sieciowanie i inicjowanie nowych przedsięwzięć oraz współtworzenie nowej jakości w szeroko rozumianej współpracy rozwojowej.

VI KIEW. Podczas panelu dyskusyjnego dr Cezary Trutkowski, prezes Zarządu Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej, zaprezentował badania warunków życia i jakości usług publicznych w 25 gromadach, które zostały przeprowadzone w ramach projektu DOBRE.

Na zdjęciu od lewej: dr Oleksandr Sofiy – kierownik programu analitycznego organizacji Europejski Dialog, Ukraina;

Serhii Chernov – przewodniczący Rady Obwodowej Charkowa, prezes Ukraińskiego Stowarzyszenia Rad Rejonowych i Obwodowych, prezes Stowarzyszenia Samorządów Obwodu Charkowskiego, Ukraina; Paweł Prokop – prezes Zarządu Fundacji Inicjatyw Menedżerskich, Polska; prof. Dmytro Dzvinchuk – prof. Uniwersytetu Nafty i Gazu w Iwano-Frankowsku, Radny Obwodu Iwano-Frankowskiego, Ukraina; dr Cezary Trutkowski.

VI edycja Kongresu Inicjatyw Europy Wschodniej była poświęcona perspektywom rozwoju Europy Środkowo-Wschodniej oraz wyzwaniom związanym z rozwojem miast i wsi, uwzględniającym potrzeby mieszkańców. Zaproszeni goście zajmowali się także przyszłymi inicjatywami lokalnymi Lublina oraz krajów sąsiedzkich. W związku z licznymi zagrożeniami, na jakie jest narażona współczesna Europa Środkowo-Wschodnia, ważne miejsce w programie zajęła linia pt. „Polityka i bezpieczeństwo”.

Wiele uwagi zostało poświęcone także innowacjom, które nie tylko pozwalają na realizację określonych zadań w sposób tańszy, szybszy i bardziej efektywny, ale także wyraźnie podnoszą jakość codziennego życia. Na Kongresie nie zabrakło również ważnych zagadnień związanych z nauką i edukacją, mobilnością oraz demokracją lokalną, jakże ważnej dla wciąż reformującej się Ukrainy. Ponadto niezwykle ciekawymi były panele poświęcone turystyce, modelom pojednania, kulturze oraz szeroko rozumianej równości, w tym roli kobiet. VI Kongres był jednym z elementów uroczystych obchodów 700-lecia nadania Lublinowi praw miejskich.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej – Regionalny Ośrodek w Lublinie oraz Europejski Dialog (Lwów, Ukraina), w ramach Kongresu, w dniu 25 września 2017 r., byli współorganizatorami panelu dyskusyjnego „Stan aktualny i perspektywiczny reformy decentralizacyjnej w Ukrainie”.

Regionalny Ośrodek FRDL w Lublinie wraz ze Stowarzyszeniem Centrum Współpracy Polska-Wschód w partnerstwie ze Wschodnim Klastrem Innowacji oraz Association of European Border Regions/Task Force of External Borders byli również organizatorem panelu dyskusyjnego „Transnarodowe programy młodzieżowe” w ramach linii „Nauka i edukacja”.

W zeszłorocznym, VI Kongresie wzięło udział ponad 1000 uczestników z: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Czech, Finlandii, Francji, Gruzji, Izraela, Litwy, Mołdawii, Mongolii, Polski, Rumuni, Rosji, Słowacji, Słowenii, Ukrainy, USA oraz Wielkiej Brytanii. VI Kongres wyróżniał się rozbudowaną ofertą tematyczną (12 linii programowych, w tym ponad 40 paneli dyskusyjnych, ponad 200 prelegentów, wizyty studyjne w terenie i kulturalne wydarzenia towarzyszące, tj. filmy, spektakle, warsztaty, spotkania autorskie). Dodatkowo odbyła się Międzyna-

Wśród panelistów, przedstawiających różne formy wsparcia dla młodzieży w Finlandii, Rosji, Unii Europejskiej, krajach Partnerstwa Wschodniego oraz USA i Kanadzie, byli (od lewej):

Elżbieta Płaszczak – specjalista ds. współpracy międzynarodowej i projektów, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Centrum Szkoleniowe w Łodzi, Polska

Johannes Moisio – przewodniczący Stowarzyszenia Europejskich Regionów Granicznych, Grupa Robocza ds. Granic Zewnętrznych, Finlandia

Paulina Gmurkowska – koordynatorka ds. projektów młodzieżowych, Centrum Współpracy Polska-Wschód, Polska

Marcin Giza – prezes Zarządu Wschodniego Klastra Innowacji, Polska

Moderatorką była Elena Itani – Stowarzyszenie Europejskich Regionów Granicznych, Grupa Robocza ds. Granic Zewnętrznych, Ukraina

rodowa Giełda Partnerów i Grantodawców, dzięki której można było dowiedzieć się o możliwościach finansowania projektów międzynarodowych i transgranicznych oraz pozyskać partnerskie organizacje do przyszłych wspólnych inicjatyw.

Współpraca międzynarodowa w bieżącej pracy FRDL

Współpraca z Radą Europy

Od kilku lat Fundacja rozwija współpracę z Centrum Ekspertyz dla Reform Samorządu Terytorialnego działającym przy Radzie Europy.

Jej efektem było m.in. badanie potrzeb szkoleniowych polskich samorządów (Fundacja opublikowała obszerny raport na ten temat) oraz organizacja Akademii Przywództwa dla liderów samorządowych.

Ostatnio Fundacja otrzymała od Rady Europy akredytację na realizację w Polsce działań związanych z Europejską Odznaką Jakości Zarządzania w Samorządzie Terytorialnym. Jej pierwsza edycja odbędzie się w 2018 roku. Warto także dodać, że Cezary Trutkowski, prezes Zarządu FRDL, dość często uczestniczy w różnych przedsięwzięciach organizowanych przez Centrum Ekspertyz, służących wzmocnieniu potencjałów samorządów w krajach członkowskich Rady Europy, wykorzystując te okazje do promowania polskich doświadczeń okresu transformacji systemowej. Szczególną okazją po temu było posiedzenie CDDG (European Committee on Democracy and Governance) w Strasbourgu w maju 2017 roku, podczas którego rozmawiano o sposobach przeciwdziałania zagrożeniom korupcyjnym w administracji lokalnej.

Współpraca międzynarodowa prowadzona przez ośrodki regionalne

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, jako doświadczona i zasłużona organizacja wspierająca rozwój samorządności, stała się ośrodkiem dzielącym się swoim doświadczeniem, zwłaszcza z krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Fundacja często gości także zagranicznych uczestników wizyt, organizowanych przez inne instytucje i organizacje.

Ośrodki regionalne FRDL, wspierając rozwój urzędników samorządowych oraz wspólnot lokalnych, prowadzą działalność w partnerstwie z organizacjami zza granicy. Dzięki temu stale trwa wymiana doświadczeń

ze środowiskami zawodowymi w innych krajach i regionach. Przykładami tej działalności są projekty i wydarzenia, w których biorą udział oddziały terenowe FRDL.

“inEDU inclusive education model for children with migrant background in pre-schools”

Model edukacji włączającej dzieci z doświadczeniem migracji w nurt edukacji przedszkolnej

Obecność dzieci z doświadczeniem migracji stawia nowe zadania dydaktyczne i wychowawcze środowisku oświatowemu. Dla pomyślnego włączania dzieci z doświadczeniem migracji w funkcjonowanie polskiego systemu oświaty, konieczne jest współwystąpienie wielu ważnych czynników, a w szczególności:

- ▶ przygotowanie dyrekcji placówki, nauczycieli i pracowników administracji;
- ▶ współdziałanie z rodzicami;
- ▶ umiejętna współpraca placówki z organem prowadzącym przedszkole/szkołę;
- ▶ wsparcie organizacyjne.

Wczesne włączenie dzieci i rodziców i opiekunów skutkować będzie, oprócz wyrównywania szans dzieci z doświadczeniem migracji, ułatwieniem pracy szkół (przygotowanie uczniów i rodziców/opiekunów), a w konsekwencji zmniejszeniem nakładów organizacyjnych i finansowych związanych z wyrównywaniem szans edukacyjnych tych dzieci (nauka języka, zajęcia wyrównawcze, programy integracyjne, wsparcie psychologiczno-pedagogiczne). Beneficjentem tych działań będzie samorząd jako organ prowadzący przedszkole / szkołę.

Rosnąca liczba mieszkańców z doświadczeniem migracji osiedlających się w Polsce wpisuje się w ogólną dynamikę migracji w Europie. Oznacza to, że coraz częściej także w krajach, które dotychczas nie miały doświadczenia w zakresie włączania dzieci z doświadczeniem migracji, konieczne jest wypracowanie metod i narzędzi pozwalających na wyrównywanie ich szans edukacyjnych.

W odpowiedzi na tę sytuację Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej realizuje od grudnia 2016 roku (jako pomysłodawca i lider) projekt “inEDU inclusive education model for children with migrant background in pre-schools” (Model edukacji włączającej dzieci z doświadczeniem migracji w nurt edukacji przedszkolnej), dofinansowany ze środków Programu ERASMUS+.

Projekt inEdu,
– spotkanie partnerów, Łódź, luty 2017

Działania podejmowane w projekcie w 2017 roku dotyczyły przede wszystkim testowania w krajach partnerskich wybranych metod służących włączaniu dzieci z doświadczeniem migracji w nurt edukacji przedszkolnej (pilotaż), w szczególności poprzez:

- 1/ badanie w krajach partnerskich istniejących rozwiązań w systemach edukacji przedszkolnej lub wczesnoszkolnej służących integracji i włączaniu dzieci z doświadczeniem migracji w nurt edukacji powszechnej. Przedmiotem badania będą wskaźniki sukcesu, korzyści z integracji i włączania dzieci, przeszkody i trudności w integracji oraz sposoby zapobiegania im (na podstawie doświadczeń UK i Szwecji), rekomendacje dla nowych krajów członkowskich UE (Polska, Rumunia, Estonia, Czechy) i krajów kandydujących do członkostwa w UE (Macedonia) oraz analiza aktualnego stanu prawnego i sformułowanie propozycji zmian w aktach prawnych.
- 2/ wspieranie nauczycieli i edukatorów we wdrażaniu rozwiązań służących włączaniu dzieci z doświadczeniem migracji w nurt powszechnej edukacji poprzez organizację wizyty studyjnej i forum ekspertów w UK (Dungannon) oraz udział w grupach fokusowych (w pozostałych krajach partnerskich).
- 3/ Pilotaż mający na celu dostosowanie i testowanie wybranych dobrych praktyk w krajach partnerskich (transfer rozwiązań szwedzkich i brytyjskich), określenie obszarów wymagających dalszego doskonalenia, a także sformułowanie rekomendacji dla systemów edukacji na poziomie lokalnym, krajowym i europejskim.

- 4/ Opracowanie wraz z partnerami zagranicznymi programu szkoleń i materiałów dla nauczycieli wychowania przedszkolnego i szkół podstawowych w zakresie pracy z dzieckiem z doświadczeniem migracji i jego rodzicami/opiekunami.

Obecnie rozpoczyna się etap pilotażu – nauczyciele wychowania przedszkolnego wzięli udział w wizycie studyjnej w Dungannon (UK), gdzie mogli zapoznać się z narzędziami używanymi do pracy z dziećmi z doświadczeniem migracji (w tym z dużą grupą dzieci, których rodzice zdecydowali się na emigrację zarobkową z Polski), a począwszy od października 2017 r. realizują program comiesięcznych sesji mentoringowych oraz szkoleń. Projekt finansowany jest przez Komisję Europejską – Agencję Wykonawczą Programu Erasmus+, trwa od 1 grudnia 2016 do 30 listopada 2018.

RATIO – działania regionalne na rzecz wprowadzenia innowacji do programów operacyjnych

Projekt, prowadzony przez FRDL MISTiA w Krakowie, ma na celu wzmacnianie kultury innowacji na terenach wiejskich.

Istotą działań projektowych jest określanie kierunków zmian w polityce lokalnej i regionalnej. Zostaną one zaprezentowane w *Małopolskim Planie Działania na rzecz rozwoju innowacji na terenach wiejskich*, stworzonym przy istotnym zaangażowaniu interesariuszy.

W projekcie uczestniczy dziewięć organizacji, reprezentujących osiem krajów europejskich.

Wizyta studyjna partnerów projektu RATiO w Krakowskim Parku Technologicznym, Kraków, 12 grudnia 2017 r.

Zgodnie z założeniami i zasadami realizacji projektów w ramach Programu Interreg Europa, każdy region określa tok prac nad Planem Działania dla rozwoju innowacji na terenach wiejskich zgodnie ze swymi potrzebami i specyfiką. Prace koordynowane są przez lidera, a spotkania międzynarodowe służą wymianie doświadczeń z poszczególnych krajów i regionów.

W 2017 roku, w ramach projektu, oprócz wykonania analiz eksperckich, zorganizowano regionalną konferencję na temat innowacyjności na terenach wiejskich w Małopolsce, która odbyła się w Ludźmierzu 27 września 2017 r. Konferencja „Małopolska: Innowacje na wsi – Czy? Jak? Jakież?”, która zgromadziła blisko 80 uczestników, otwierała cykl warsztatów regionalnych związanych z wypracowaniem rekomendacji i propozycji do Regionalnej Strategii Innowacji.

W październiku i listopadzie 2017 r. zrealizowano 20 lokalnych warsztatów na terenie 19 powiatów. Miały one charakter lokalnych spotkań partycypacyjnych, podczas których interesariusze rozwoju innowacji na terenach wiejskich mogli dokonać analizy sytuacji rozwoju innowacji na terenach wiejskich, w tym w kontekście pożądanego rozwiązania.

10-lecie współpracy Świętokrzyskiego Centrum FRDL z partnerami amerykańskimi

25 września 2017 r. odbyło się spotkanie Forum Sekretarzy, poświęcone omówieniu rezultatów wynikających z 10. rocznicy zawartej w 2007 roku w Camas Umowy o współpracy pomiędzy Forum Sekretarzy Województwa Świętokrzyskiego, Świętokrzyskim Centrum Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Kielcach oraz The Washington City/County Management Association (USA). Na Sesji gościła między innymi 7-osobowa delegacja ze Stanów Zjednoczonych. Były to osoby, które od ponad 10 lat z ogromnym zaangażowaniem wspierają merytorycznie samorządy regionu świętokrzyskiego:

- ▶ Lloyd Halverson – wieloletni City Administrator Miast Camas, koordynator ds partnerstwa WCMA
- ▶ David Cline – z-ca prezesa The Washington City/County Management Association (WCMA)
- ▶ Siri Bliesner – przedstawiciel WCMA, odpowiedzialna za sprawy organizacyjne oświaty
- ▶ Carolee Dewars – ekspert ds. finansów gmin, przedstawiciel Camas Sister City Organization (organizacja pozarządowa)

Kielce – X-lecie współpracy z USA, przemawia Walter M. Braunohler, konsul USA w Krakowie

- ▶ David Zavortnik – przedstawiciel Camas Sister City Organization, wieloletni dyrektor biblioteki (obecnie emerytowany)
- ▶ Shannon Turk – przedstawiciel miasta Camas, radna, pełni obowiązki burmistrza podczas jego nieobecności
- ▶ Ulrike Halverson – artystka, malarka, koordynator ds partnerstwa

Po spotkaniu Forum odbyła się uroczysta Gala, w której oprócz sekretarzy uczestniczyli również prezydenci, burmistrzowie oraz wójtowie (w tym goście z innych regionów Polski). Gościem specjalnym był Konsul Generalny USA w Polsce Walter Braunohler oraz konsul do spraw politycznych i ekonomicznych, Thomas Zia.

Świętokrzyscy sekretarze na wizycie studyjnej we Włoszech

W dniach 19-23 czerwca 2017 roku ośmioro członków Forum Sekretarzy uczestniczyło w wizycie studyjnej we Włoszech w Reggio Emilia. Wizyta była realizowana w ramach projektu „Polityki publiczne europejskiej jakości” realizowanego przez Sieć Wspierania Organizacji Pozarządowych SPLOT wraz z partnerami. Celem projektu było zwiększenie kompetencji oraz jakości i efektywności działania pracowników instytucji odpowiedzialnych za kreowanie i wdrażanie polityk publicznych na szczeblu lokalnym w Polsce, w szczególności w zakresie współpracy administracji z organizacjami pozarządowymi, wsparcia przedsiębiorczości społecznej oraz prowadzenia konsultacji społecznych. Dodatkowym celem projektu

Sekretarze z regionu świętokrzyskiego podczas wizyty studyjnej nt. ekonomii społecznej we Włoszech

było wzajemne uczenie się i wymiana doświadczeń pomiędzy partnerami międzynarodowymi.

Szkoła Letnia w Lublinie

W dniach 18-26 września 2017 r. miała miejsce Szkoła Letnia „Transnarodowość w praktyce – projekty międzynarodowej współpracy”, organizowana przez Regionalny Ośrodek FRDL w Lublinie we współpracy z Zakładem Studiów Międzynarodowych (Wydział Politologii UMCS), Centrum Europy Wschodniej UMCS oraz Centrum Kompetencji Wschodnich Urzędu Miasta Lublin.

Uczestnicy Szkoły Letniej w Lublinie

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej RO w Lublinie była partnerem przedsięwzięcia dla młodzieży akademickiej z Charkowa, Kijowa, Iwano-Frankowska oraz Mikołajowa, a także kilku studentów UMCS, w tym z Białorusi i Ukrainy. Tematyka Szkoły Letniej koncentrowała się na zagadnieniach współpracy transgranicznej, realizacji projektów edukacyjnych oraz programów wymiany dla młodzieży.

Wizyty studyjne gruzińskich studentów w Gdańsku

Ośrodki regionalne FRDL przyjmują u siebie gości zagranicznych w ramach wizyt studyjnych. Przykładem takich działań są zorganizowane w dniach 28 września i 10 października 2017 r. przez Ośrodek Regionalny FRDL w Gdańsku spotkania z grupami gruzińskich studentów. W trakcie wizyt przedstawiono historię i działalność Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej. Była to też okazja do wymiany informacji na temat funkcjonowania demokracji lokalnej w Gruzji i w Polsce.

Wizyta studentów z Gruzji, Gdańsk, jesień 2017 r.

INFORMACJE FINANSOWE

Wyniki finansowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w roku 2017

(stan na 31 grudnia 2017 r.)

Sprawozdanie finansowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej za rok 2017 jest w trakcie badania przez biegłego rewidenta. Po zakończeniu badania ostateczna wersja sprawozdania finansowego zostanie opublikowana na stronie www.frdl.org.pl.

BILANS		
Sporządzony na dzień 31.12.2017		
AKTYWA	Stan na koniec roku	
	2017	2016
A. Aktywa trwałe	734 289,20	688 002,87
I. Wartości niematerialne i prawne	89 427,41	162 250,85
1. Koszty zakończonych prac rozwojowych	0,00	0,00
2. Wartość firmy	0,00	0,00
3. Inne wartości niematerialne i prawne	89 427,41	162 250,85
4. Zaliczki na poczet wartości niematerialnych	0,00	0,00
II. Rzeczowe aktywa trwałe	444 861,79	325 752,02
1. Środki trwałe	444 861,79	301 784,52
a) grunty (w tym prawo wieczystego użytkowania gruntu)	0,00	676,01
b) budynki, budowle i obiekty inżynierii lądowej i wodnej	404 865,18	241 834,86
c) urządzenia techniczne i maszyny	13 124,77	31 673,34
d) środki transportu	0,00	0,00
e) inne środki trwałe	26 871,84	27 600,31
2. Środki trwałe w budowie	0,00	23 967,50
3. Zaliczki na środki trwałe w budowie	0,00	0,00
III. Należności długoterminowe	0,00	0,00
1. Od jednostek powiązanych		
2. Od pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale		
3. Od pozostałych jednostek		
IV. Inwestycje długoterminowe	200 000,00	200 000,00
1. Nieruchomości		
2. Wartości niematerialne i prawne		
3. Długoterminowe aktywa finansowe	200 000,00	200 000,00
a) w jednostkach powiązanych	0,00	0,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe		
- udzielone pożyczki		
- inne długoterminowe aktywa finansowe		
b) w pozostałych jednostkach, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale	0,00	0,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe		
- udzielone pożyczki		
- inne długoterminowe aktywa finansowe		
c) w pozostałych jednostkach	200 000,00	200 000,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe	200 000,00	200 000,00
- udzielone pożyczki		
- inne długoterminowe aktywa finansowe		
4. Inne inwestycje długoterminowe		

V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	0,00	0,00
1. Aktywa z tytułu odroczenia podatku dochodowego		
2. Inne rozliczenie międzyokresowe		
B. Aktywa obrotowe	6 730 863,02	6 318 670,73
I. Zapasy	0,00	0,00
1. Materiały		
2. Półprodukty i produkty w toku		
3. Produkty gotowe		
4. Towary		
5. Zaliczki na dostawy i usługi		
II. Należności krótkoterminowe	959 181,95	514 291,11
1. Należności od jednostek powiązanych		
a) z tytułu dostaw i usług o okresie spłaty:		
- do 12 miesięcy		
- powyżej 12 miesięcy		
b) inne		
2. Należności od pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale		
a) z tytułu dostaw i usług o okresie spłaty:		
- do 12 miesięcy		
- powyżej 12 miesięcy		
b) inne		
3. Należności od pozostałych jednostek	959 181,95	514 291,11
a) z tytułu dostaw i usług, o okresie spłaty	302 664,52	298 604,32
- do 12 miesięcy	302 664,52	298 604,32
- powyżej 12 miesięcy		
b) z tytułu podatków, dotacji ceł, ubezpieczeń społ. i zdrowotnych oraz innych tytułów publicznoprawnych	1 230,72	20 579,55
c) inne	526 347,41	166 167,94
d) dochodzone na drodze sądowej	128 939,30	28 939,30
III. Inwestycje krótkoterminowe	5 328 582,95	5 597 882,66
1. Krótkoterminowe aktywa finansowe	5 328 582,95	5 597 882,66
a) w jednostkach powiązanych	0,00	0,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe		
- udzielone pożyczki		
- inne krótkoterminowe aktywa finansowe		
b) w pozostałych jednostkach	0,00	0,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe		
- udzielone pożyczki		
- inne krótkoterminowe aktywa finansowe		
c) środki pieniężne i inne aktywa pieniężne	5 328 582,95	5 597 882,66
- środki pieniężne w kasie i na rachunku	2 280 356,11	3 023 024,70
- inne środki pieniężne	3 048 226,84	2 574 857,96
- inne aktywa pieniężne		
2. Inne inwestycje krótkoterminowe		
IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	443 098,12	206 496,96
C. Należne wpłaty na kapital (fundusz) podstawowy	0,00	0,00
D. Udziały (akcje) własne	0,00	0,00
AKTYWA RAZEM	7 465 152,22	7 006 673,60

BILANS		
Sporządzony na dzień 31.12.2017		
PASYWA	Stan na koniec roku	
	2017	2016
A. Kapitał (fundusz) własny	4 294 053,23	3 721 446,94
I. Kapitał (fundusz) podstawowy	100,00	100,00
II. Kapitał (fundusz) zapasowy, w tym:		
- nadwyżka wartości sprzedaży (wartości emisyjnej) nad wartością nominalną udziałów (akcji)		
III. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny, w tym:	14 389,96	14 389,96
- z tytułu aktualizacji wartości godziwej		
IV. Pozostałe kapitały (fundusz) rezerwowe, w tym:	529 161,04	529 161,04
- tworzone zgodnie z umową (statutem) spółki		
- na udziały (akcje) własne		
V. Zysk (strata) z lat ubiegłych	3 177 795,94	4 793 539,08
VI. Zysk strata (netto)	572 606,29	-1 615 743,14
VII. Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)		
B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	3 171 098,99	3 285 226,66
I. Rezerwy na zobowiązania	129 630,56	159 225,00
1. Rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego		
2. Rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne	0,00	0,00
- długoterminowa		
- krótkoterminowa		
3. Pozostałe rezerwy	129 630,56	159 225,00
- długoterminowe		
- krótkoterminowe	129 630,56	159 225,00
II. Zobowiązania długoterminowe	0,00	0,00
1. Wobec jednostek powiązanych		
2. Wobec pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale	0,00	0,00
3. Wobec pozostałych jednostek	0,00	0,00
a) kredyty i pożyczki		
b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych		
c) inne zobowiązania finansowe		
d) zobowiązania wekslowe		
e) inne		
III. Zobowiązania krótkoterminowe	521 164,61	668 166,42
1. Zobowiązania wobec jednostek powiązanych		
a) z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności:		

- do 12 miesięcy		
- powyżej 12 miesięcy		
2. Zobowiązania wobec pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale		
a) z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności:		
- do 12 miesięcy		
- powyżej 12 miesięcy		
b) inne		
3. Zobowiązania wobec pozostałych jednostek	511 590,64	658 592,45
a) kredyty i pożyczki		
b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych		
c) inne zobowiązania finansowe		
d) z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności:	256 336,09	362 666,63
- do 12 miesięcy	256 336,09	362 666,63
- powyżej 12 miesięcy		
e) zaliczki otrzymane na dostawy i usługi		
f) zobowiązania wekslowe		
g) z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz innych tytułów publicznoprawnych	129 998,66	102 521,02
h) z tytułu wynagrodzeń	95 956,05	155 868,75
i) inne	29 299,84	37 536,05
4. Fundusze specjalne	9 573,97	9 573,97
IV. Rozliczenia międzyokresowe	2 520 303,82	2 457 835,24
1. Ujemna wartość firmy		
2. Inne rozliczenia międzyokresowe	2 520 303,82	2 457 835,24
- długoterminowe	0,00	0,00
- krótkoterminowe	2 520 303,82	2 457 835,24
PASYWA RAZEM	7 465 152,22	7 006 673,60

Rachunek zysków i strat Sporządzony za okres 01.01.2017 - 31.12.2017

	Stan za rok	
	2017	2016
A. Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi, w tym - od jednostek powiązanych	35 345 027,14	23 727 497,10
I. Przychody netto ze sprzedaży produktów	35 345 027,14	23 727 497,10
1. Przychody netto ze sprzedaży produktów	16 581 633,88	17 497 627,50
2. Przychody z tytułu dotacji	18 763 393,26	6 229 869,60
II. Zmiana stanu produktów		
III. Koszt wytworzenia produktów na własne potrzeby jednostki		
IV. Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów		
B. Koszty działalności operacyjnej	35 066 787,72	25 170 893,68
I. Amortyzacja	153 842,88	127 285,86
II. Zużycie materiałów i energii	845 163,50	1 310 580,00
III. Usługi obce	10 577 027,80	8 260 861,39
IV. Podatki i opłaty, w tym:	321 815,94	425 057,73
- podatek akcyzowy		
V. Wynagrodzenia	13 219 604,71	11 326 651,90
VI. Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia, w tym:	1 635 851,91	1 507 903,08
- emerytalne		739 608,33
VII. Pozostałe koszty rodzajowe	8 313 480,98	2 212 553,72
VIII. Wartość sprzedanych towarów i materiałów		
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A-B)	278 239,42	-1 443 396,58
D. Pozostałe przychody operacyjne	582 848,18	75 131,65
I. Zysk ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych	284 355,15	
II. Dotacje		
III. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych	2 460,00	77,38
IV. Inne przychody operacyjne	296 033,03	75 131,65
E. Pozostałe koszty operacyjne	213 552,48	317 112,06
I. Strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych		
II. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych		29 447,60
III. Inne koszty operacyjne	213 552,48	287 664,46
F. Zysk (strata) na działalności operacyjnej (C+D-E)	647 535,12	-1 685 376,99
G. Przychody finansowe	52 123,94	73 494,74
I. Dywidendy i udziały w zyskach w tym:		
a) od jednostek powiązanych, w tym:		
- w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale		
b) od jednostek pozostałych, w tym:		
- w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale		
II. Odsetki w tym:	52 093,94	57 471,99
- od jednostek powiązanych		
III. Zysk z tytułu rozchodu aktywów finansowych, w tym:		
- w jednostkach powiązanych		
IV. Aktualizacja wartości aktywów finansowych		
V. Inne	30,00	16 022,75
H. Koszty finansowe	127 052,77	3 938,27
I. Odsetki, w tym:	32 387,64	3 128,69
- dla jednostek powiązanych		
III. Strata z tytułu rozchodu aktywów finansowych, w tym:		
- w jednostkach powiązanych		
III. Aktualizacja wartości aktywów finansowych		
IV. Inne	94 665,13	809,58
I. Zysk (strata) brutto (F+G-H)	572 606,29	-1 615 820,52
J. Podatek dochodowy		
K. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)	0,00	0,00
L. Zysk (strata) netto (I-J-K)	572 606,29	-1 615 820,52

Działania Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w roku 2017 dofinansowali:

- ▶ Amerykańska Agencja ds. Rozwoju Międzynarodowego (USAiD) / Global Communities
- ▶ Fundacja Edukacja dla Demokracji
- ▶ Fundacja Solidarności Międzynarodowej
- ▶ Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
- ▶ Komisja Europejska/ Program UE Interreg Europa
- ▶ Komisja Europejska/ Agencja Wykonawcza Programu Erasmus Plus
- ▶ Mazowiecka Jednostka Wdrażania Projektów Unijnych
- ▶ Ministerstwo Edukacji Narodowej
- ▶ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- ▶ Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju
- ▶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- ▶ Polsko – Amerykańska Fundacja Wolności
- ▶ Rada Europy
- ▶ Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- ▶ Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego
- ▶ Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
- ▶ Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
- ▶ Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
- ▶ Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
- ▶ Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach
- ▶ Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi
- ▶ Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu

Dziękujemy!

ADRESY OŚRODKÓW FRDL

BIAŁYSTOK

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej – Podlaskie Centrum

ul. Choroszczańska 31, 15-732 Białystok
tel.: 85 732 17 88, fax: 85 732 94 84
frdl-pc@frdl.bialystok.pl • www.frdl.bialystok.pl

BYDGOSZCZ

Kujawsko-Pomorskie Biuro FRDL

ul. Unii Lubelskiej 4C, 85-059 Bydgoszcz
tel./fax: 52 321 18 90, 52 321 18 92
info@bydgoszcz-frdl.pl • www.bydgoszcz-frdl.pl

GDAŃSK

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Ośrodek Regionalny w Gdańsku

Targ Drzewny 3/7, 80-886 Gdańsk
tel.: 58 308 47 72, fax: 58 550 32 39
biuro@gdansk.frdl.pl • www.gdansk.frdl.pl

KATOWICE

Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pañki Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej

ul. Moniuszki 7, 40-005 Katowice
tel./fax: 32 253 84 09, 32 206 98 43
biuro@okst.pl • www.okst.pl

KIELCE

Świętokrzyskie Centrum FRDL

ul. Sienkiewicza 78, 25-501 Kielce
tel.: 41 343 00 38, 41 344 77 62, fax: 41 243 62 63
centrum@frdl.kielce.pl • www.frdl.kielce.pl

KRAKÓW

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji

ul. Floriańska 31, I piętro, 31-019 Kraków
tel./fax: 12 633 51 54
mistia@mistia.org.pl • www.mistia.org.pl

LUBLIN

Regionalny Ośrodek Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej

ul. 1-go Maja 13/4, 20-410 Lublin
tel.: 81 532 64 40, 81 532 64 70, fax: 81 534 84 65
info@frdl.lublin.pl • www.frdl.lublin.pl

ŁÓDŹ

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Centrum Szkoleniowe w Łodzi

ul. Rewolucji 1905 r. 9, 90-273 Łódź
tel.: 42 307 32 38, fax: 42 288 12 86
biuro@frdl-lodz.pl • www.frdl-lodz.pl

OPOLE

Opolskie Centrum Demokracji Lokalnej Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej

ul. Krakowska 51 III p., 45-018 Opole
tel./fax: 77 454 48 29, 77 453 68 25
biuro@opole.frdl.pl • www.opole.frdl.pl

RZESZÓW

FRDL – Podkarpacki Ośrodek Samorządu Terytorialnego

ul. Kolejowa 1, 35-073 Rzeszów
tel./fax: 17 850 74 20, 17 862 69 64
post@frdl.rzeszow.pl • www.frdl.rzeszow.pl

SZCZECIN

Centrum Szkoleniowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej

ul. Kolumba 86, 70-035 Szczecin
tel.: 725 302 316, fax: 91 487 85 22
centrum@frdl.szczecin.pl • www.frdl.szczecin.pl

WARSZAWA

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Centrum Mazowsze

ul. Żurawia 43 IV p., 00-680 Warszawa
tel.: 22 351 93 12 tel./fax: 22 351 93 10
biuro@frdl.mazowsze.pl • www.frdl.mazowsze.pl

WROCŁAW

Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pañki Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej Biuro FRDL we Wrocławiu

ul. Piłsudskiego 49-57, 50-032 Wrocław
tel.: 71 372 41 21, fax: 71 344 26 90
biuro@okst.pl • www.okst.pl

ZIELONA GÓRA

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Ośrodek Regionalny w Zielonej Górze

al. Niepodległości 16/9 65-048 Zielona Góra
tel.: 68 453 22 09, fax: 68 419 90 97
sekretariat@frdl.org • www.frdl.org

Raport Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej za rok 2017

Opracowanie: Katarzyna Zakroczymska

Projekt graficzny: Tomasz Maniewski

Wydawca:

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

ul. Żurawia 43, 00-680 Warszawa

Warszawa 2018

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

**FUNDACJA ROZWOJU
DEMOKRACJI LOKALNEJ**

ul. Żurawia 43
00-680 Warszawa

tel.: (48) 22 351 93 12
fax: (48) 22 351 93 10

www.frdl.org.pl

WARSZAWA 2018